

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

J. V. Christensen:

Af Ringsted Saga

Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie

2 Del:

Af Ringsted Saga

Indhold af 2. Del.

Et Midtpunkt i Sagntiden	Side 1
Ringsted i Middelalderen	8
Klosteret Grundlæggelse	8
To Mærkedage	15
Kongehyldning og Landsting	19
Dronning Margrethes Hyldning	29
Christian II, s Hyldning	31
Christian IV.s do	31
By og Borger	37
Købstadmøde i Ringsted 1421	40
Købstædernes St. Hansmøde fra 1472	40
Brande 1534, 1550, 1590	48
Fra den nordiske Syvarskrig	49
Stridigheder	57
Byens Rettersted	61
Ringsted i Poesi og Prosa	63
Det ældste Grundrids af Ringsted	71
St. Jørgens Hospital og Kapel	78
De, der sad til Doms	85
Fortegnelse over Landsdommere	87
Jørgen Seefeldt	92
”Kongsgaarden” i Ringsted	109
Volle Lúxdorp	111
Nedgangstiden efter Svenskekrigen	116
Den store Btand 1747	121
Det brændste Kæmnerregnskab	124
Rt Regnskab fra 1748	127
Et par Varetaxter	129
Ringsted Latinskole og dens Rektorer	132
Ringsted Bymark	143
Adkomstdokumentet	144

Bartskærer, Kirurger og andet medicinsk Folk	154
Nogle Bartskærere	163
Et pat Oder om Apoteket	165
 Ringsted-Billeder fra det forrige hundredeaar.	
Branden 1806, Englænderne	171
Spaniolerne	172
Hvorledes Byens Folk havde der	173
Da St. Hansgade grundforbedredes 1808	175
Da Borgerne blev narret	178
Regnskab og Priser	179
Det første Borgerrepræsentant valg i R	183
Maleren Jørgen Roed (med Bill)	188
Maleren I. F. N. Molt Wengel	211
Digteren Soph. Schandorp (med Bill.)	217
Forf. Ottoi Borchsenius (med Bill.)	229
Forf. Wilhelm Malling	243
Livsytringer for et halvt Hundreaar siden	246
Indbyggertal og Erhverv	246
Ringstedkredsens første Lovgivere:	
L. M. Hækkerup (med Bill)	251
Major Müllen (med Bill)	259
Da Ringsted fil sit første Blad	260
Det store Baneanlæg	274
Harhoff (med Bill.)	283
T0 Historiske tildragelser	286
Ringsted Industriforening	293
Byraadet siden 1869 (med Bill)	300
Slutning	302

Alle side tal er vist (XXX) i teksten i det følgende.

Ringsted Bybaaben.

Et Midtpunkt i Sagntiden.

At fæste Ringsted Bys Tilblivelse til noget bestemt Tidspunkt i Landsdelens eller Rigets ældste sagnhyllede fortid, lader sig selvsagt ikke gøre. Dens første Historie falder sammen med vore ældste Landsbyers. Dens Navn belyser dens Plads som et af Bebyggelsestidens første Bosteder.

For uendelig længe siden er Skovene bleven trængt tilbage fra dette (2) dette Omraade. Og de, der er kommet til at bo og bygge her, har slaaet dyb Rod i den lerede Bakkeknode, der danner Grundlaget for Jordsmonnet i Ringsted og nærmeste Omegn. Fra først af et fattigt Bosted, hvor Mennesker, faa i Tal og fattige paa Hjælpekilder, trængte sig sammen til fælles Værn mod menneskelige eller dyriske Fjender, blev Bostedet ved sin Beliggenhed snart noget af Midtpunkt for Folk, der drog her og hid.

Thi var end Samkvemmet af en noget anden Slags end i senere Tid, saa var dog Hringstadir saaledes beliggende, at førte end alle sjællandske Veje ikke til Byen, saa førte de gennem den. Mod Vest – tæt paa den anden side Aadraget – begyndte i hine fjerne Tider de store Skove, og mod Øst, langt nærmere Byen end nu, strakte sig Udløbere af de mægtige Skovstrækninger, som lukkede Ringsted Herred ude fra det Omraade, der kan særtegnes med Lejre som Midtpunkt. "Kærehave" er Rest af en saadan Udløber. (3)

Om Oprindelsen til Navnet Ringsted har man kun Gisninger.

Som bekendt har Forskere som Steenstrup og andre for længst fastslaaet, at vi i vore Landbynavne indgaar ofte Personnavne i første Led som Vidnesbyrd om, hvad den første, der fæstede Bo paa

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

dette eller hint Sted, hed. Forfatteren Sig. Nygaard skriver i en Afhandling om danske Person- og Stednavne i Historisk Tidsskrift, at det forekommer ham aldeles ikke usandsynligt, at Navnet Herinc kunde indgaa i Stednavnet Ringsted. Herinc er et ældgammelt nordisk Personnavn.

Efterhaanden som Samfundet voxer i Evnen til Samvirken og Sammenslutning bliver Ringsted et Centrum, baade politisk og religiøst set.

Det er en Kendsgerning, at de forskellige Landsbysamfund tidligt sluttede sig sammen i Herreder. Men medens der ikke ellers i Danmark findes en eneste By, som ved haandgribelige Beviser kan godtgøre sit (4) Hævd som Tingsted, er Ringsted i Stand dertil.

De tre gamle Tingsten, der den Dag i Dag ligger paa Ringsted Torp, er i enhver Henseende uomstødelige Vidnesbyrd. I maaske halvandet Tusinde Aar eller mere har de ligget som de tavse og dog saa talende Vidnesbyrd om Stedets Betydning for de omboende Mennesker.

I Spidsen for en saadan paa en vis Maade ”juridisk” afgrænset Egn stod Høvdingerne eller som de senere i Sagaerne ofte nævnes Konger.

Af Sagnkongerne skal Frode den Fjerde, til hvis Tid Saxo knytter en Del af Stærkoddersagnene, have boet i Ringsted skiftevis med Lejre. Og den ældre Eddas Kvad fortæller, at Kong Sigmund skænker *Hringstadir* til Sønnen Helge Hundingsbane

”Hognes Datter skal du eje,
og i Ringsted skal Du bo,
have Sejr og mange Lande,
da er Kampens Tid forbi.”

Dette har dog mindre Interesse i Forhold til Beretningerne om Byens (5) religiøse Betydning i Hedenskabets Dage, særlig paa Vikingetiden, da Asalæren stod i sin fuldeste Blomst.

Gudsdyrkelsen forestodes af de verdslige Høvdinger i deres Egenskab af Goder (= Gudernes Mellemmand).

Ringsted var ikke alene Midtpunktet for Egnens Gudsdyrkelse. Nej, efterhaanden som Dannerfolket former sig mere og mere som en Enhed, bliver Byen i Sjællands Midte ogsaa i visse Tidsafsnit Centralbyen for hele Folket, til hvilket, som kendt, den Gang ogsaa hørte Folkene i de skaanske Lande.

Hvert 3. Aar holdtes der i Ringsted et stort Gudeoffer for hele Sjælland, hvet 9 Aar en Offerfest for ”Hele Landet”.

Sandsynligheden taler da for, at paa den Tid, da den hedenske Gudsdyrkelse i Asalærens Form har naaet sin fasteste Skikkelse, har der i Ringsted staaet en mægtig Tempelbygning (af Træ). I denne Tempelbygning (Gudehøvet) stod Træbilleder af Aserne Odin, Thor, Tyr, Frey og hvad de alle hed, og her fejredes da de store Blot. (6)

Her ligger ogsaa den store Høvdingehal. ligeledes af Træ, hvis Vægge er klædt med Skjolde og blinkende Vaaben, og i hvis Midte et mægtigt Baal flammer i Vinterkvælden. Bag dette hæver Højsædet sig med sine udskaarne Højsædestøtter, der havde næsten religiøs Betydning.

Mærkværdigt og mangfoldigt vekslede har Livet ogsaa i hine fjerne Tider formet sig for Menneskene. Men fæster vi vor Opmærksomhed paa det bestemte Sted, vi beskæftiger os med, lønner det sig at forstille sig hine Stunder, da Livet har yttret sig i sin mest midtsamlede Form.

Dette skete, naar Folk fra hele Landet stævnedes hid til Tings og til Gudsdyrkelse. Det siger sig selv, at naar slige Højtidstunder indtraf, omdannedes alle Forhold fuldstændig.

Den store Offerfest finder Sted under Høvdingens Forsæde. Her stod Altret med den hellige Rind, bed hvilken Ed aflagdes, og med Offerbollen til at opfange Offerdyrets Blod. Naar Boddampene steg mod Himlen, og naar Skajldene kvad til Gudernes (7) lov deres enstonige Kvæder, da troede Folket, at det tilbød sig Frugtbarhed over Agrene og Krigerlykke i Kampen mod Modstanderne.

Saa langt tilbage kan vi tænke os, at vi møder en Tid, da selv Mennesker – Trælle eller Krigsfanger – bragtes som Ofre til Guderne, idet de blev hængt i Offerlundens gamle Træer. Og inde i Gudehovet hengav Menneskene sig efter Ofrets Fuldbringelse til et umaadeligt Æderi og Fylder, saaledes som det ventelig maatte være Guderne velbehageligt, naar de selv følte sig tilfredsstillende ved de ydede Ofre.

Siden holdtes der Thing, og da saa de ældgamle Stene, der den Dag i Dag paakalder den forbigaaendes Opmærksomhed, hvorledes fri Mænd med Sværd ved Lænd og Skjold paa Arm traadte frem og forklagede eller forsvarede deres Sag mod hinanden.

=====

Ringsted i Middelalderen.

Klosterets Grundlæggelse

Da Rigsenheden fæstnes og Sjælland bliver den Landsdel, der afgiver Stedet for det fælles Kongesæde, bliver det ikke Ringsted, der vinder Prisen. Det er Lejrekongerne, der behersker den senere Sagntid, og det bliver den nær Lejre opvoxende Stad Roskilde, som bliver Rigets Stad.

Men langt op i Tiden har Ringsted By Overleveringer for sig. Paa den Tid – for godt 1000 Aar siden – da den nordiske Kraft giver sig sit ejendommeligste Udslag i Vikingetogene, er Ringsted utvivlsomt en af Sjællands anseeligste Byer.

Vikingetidens Danevælde naar sit Toppunkt under Knud den Store (1018 – 1035), og det vides (jfr. Trap) at der paa dette Tidspunkt blev slaaet Mønt i Ringsted. Paa en Mønt fra den Tid nævnes Byen Ricsta. Alene dette fortæller jo om (9) Byens Betydning i den Tid, da Danmark og England var et Rige.

Men ogsaa i andre Henseender spinder Historien sine Traade om denne By. Da Kristendommen mod Slutningen af det første Tusindaar efter Kristi Fødsel vinder Fremgang i Danmark, og da den nyfødte Kongemagt ser sin Fordel ved at slutte Forbund med den ny Lære, er det givet, at dette maa afspejle sig ogsaa i de Tildragelser, der særtegner Ringsteds Historie.

Vi har set, hvorledes Ringsted som Offersted havde Landsbetydning for Hedenskabet. Man kan da sige sig selv, at de er af Betydning, at Kristendommen kan ramme Hedenskabet netop i et af Hjærtstederne.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Knud den Store, hvis Regeringstid giver Kristendommen det stærkeste Fodfæste i Danmark, var stærkt optaget af den Tanke at samle det danske og angelsachsiske Folk til en Enhed. En Mængde kirkelige Mænd blev indkaldt fra Rigets engelske til dets danske Del.

Om det er under denne Konge eller (10) først under Svend Estridsen (1047 – 76), at Benediktinerklosteret i Ringsted grundlægges, lader sig vist ikke med Sikkerhed sige.

Men det tør næsten betragtes som givet, at Knud den Store med sit sikre politiske Blik og med sin varme Adhu for Kristendommen har draget Omsorg for, at denne allerede i hans Regeringstid har faaet sikkert Fodfæste paa dette Sted, hvor Sjællandsfarernes Veje samledes fra fordums Tid.

I hvert fald knyttedes over denne By den Forbindelse mellem engelsk og dansk Kirkeliv, som senest fornyedes gennem en engelsk Kirkerepræsentants Nærværelse ved Genindvielsen af St. Bendts Kirke i 1909.

Vi skal ikke her ind paa en Skildring af Kirkens Historie (se herom bl. a. ”Ringsted Folketidende” Nr. 298 A, 1906, og samme Blads Festnummer i Anledning af Kirkens Genindvielse, 21 Marts 1909) Kulturelt og kirkeligt set skal vi blot pege paa, hvad det betød for Byen og Egnen, at den blev Hovedsædet for en (11) af de højst dannede og mest nidkære Munkeordener.

”De (Benediktinerne) underviste Omegnes Børn og opdyrkede de øde Steder. Klostrene blev rige, dels ved eget Arbejde, dels ved Gaver.” (L. Moltesen.)

Fra en svag og ringe Begyndelse, under hvilken de indvandrede britiske Munke har maatte bo i deres fattige Træhytter, truet af Hedenskabets Mægtige, voxer Klostret sig stærkt.

Og i Tiden omkring Svend Estridsens Død faar Ringsted sin første Kirke, idet Roskilde-Bispen Svend Norbagge hjælper Benediktinerne i Ringsted til Opførelse af den Fraadstenskirke, hvis Rester den dg i Dag ligger gemt under Gulvet foran Højkoret i den nuværende Kirke.

Politisk set vidner talrige Omstændigheder om Byens vedblivende Anseelse. Knud den Hellige, der ikke alene vilde maale sig med sin Forgænger, ”den Store”, og derfor med særlig om end mislykket Iver hævdede Muligheden for en fornyet dansk-engelsk Forbindelse, omfattende ligesom (12) Knud den Store ogsaa Ringsted med Interesse: ogsaa paa hans Tid var Ringsted Møntslagningssted. og her nævnes fra denne Tid Møntmesteren Alfword, et Navn, der vistnok kan synes at tyde paa engelsk Oprindelse-

Selve Klosterets Historie hører jo strængt taget ikke ind under Behandlingen af Ringsted Købstads Historie. Men for at kunne maale den offentlige Interesse, der i Klosterets Dage har knyttet sig til Byen. maa enkelte Forhold dog fastholdes.

Erik Emune skænker saaledes 1125 Ringsted Kloster Halvdelen af Ringsted Skov m.m.

I et Dokument, dateret Haraldsted, skænker Svend Grathe endvidere hele Midsommergælden (en Skat) af Byen til at klæde Munkene med, visse Arbejdsdage af Bønderne til Mejning i Høstens Tid (hvilket kaldes Dagsværk), halvdelen af Byens Mark, en Eng, et Møllested og ”Chislund Skov”. Da dette sker umiddelbart efter den store Borgerkrigs Udbrud, ser man deri et behændigt politisk Træk fra Svends Side for at (13) vinde sig Tilhængere i denne Del af Landet.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Valdemar den Store tilskøder – rimeligvis efter Skrinlæggelsen af Knud Lavards Levninger – Hof Kirke i Halland til Klostret. Endvidere skænker han – og det faar blivende Indflydelse for Byen – Ringsted Bys Mark og Tiender samt en Del Gods i Lyngø, Bjerge, Arvestie (Aversi) og flere Steder til Klostret.

Dronning Sofie, Knud den Sjette og Hertug Valdemar (senere Sejr) gav ligeledes Klostret betydelige Gaver.

23 Aar efter Skrinlæggelsen tillægger Valdemar Sejers senere Samtidige, Biskop Peder Sunesen Klostret Ringsted St. Johannes Kirke, da daværende Sognekirke, der laa i St. Hansgade – samt Benløse Kirke med samt denne Bys Tiende.

Og 1203 skænker samme Bisp alle Rettigheder af Tiender og Helligbrøde, som ellers skulde tilfalde Roskilde Bispestol fra Klostrets Bønder og Bryder, til Benediktinerklostret, mod at dette (14) svarer en nærmere fastsat Ydelse i Form af Mel til Bispens Husholdning.

Ogssa Absalon skænkede betydelige Skatteindtægter til Klostret. 1309 faar det af Bisp Oluf Kværkeby Kirke som Gave. Og 1319 gav Erik Menved for sit Gravsted i Kirken ”Munkeholm og Munkeholms Fang, som er Venderrop, Tordrop, Bretved, Drauerup og Arnake (det nuværende Holbæk Amt).

Endelig 1411 skænkede Dronning Margrethe Klostret Sæby i Løve Herred og 2000 Mark lybsk; af disse skulde de 1500 anvendes til Klostrets Bygning, mod at der til Gengæld skulde læses en evig aartid – en aarlig Messe til evig Tid – over Dronningen i St. Bendts Kirke. De andre 500 Mark skulde gives til trængende Menneskers Underhold.

De mange Kirker, der skænkedes til Klostret, frigjordes først efter Reformationen paa Frederik den Andens Tid, da det befalede Abbederne i Ringsted og Sorø og Prioeren i Antvorskov at udlægge Præstegaarde til (15) de under Klostrene hørende Kirke, hvis Præster hidtil havde boet paa Klostrene og ikke iblandt Menigheden.

To Mærkedage

St. Knuds Dag og Valdemars Kongenavn!

De to Navne – Knud og Valdemar – hører jo egentlig sammen, og hvad er naturligere end, at Byen Ringsted bliver Bindeledet?

Har Valdemar Atterdag forbundet en historisk Tanke med Valget af Hellig Knud Hertugs Dag, den 7. Januar, 1349 til Fremlæggelse af Redegørelsen for sit storslaaede Kongeværk: Danmarks Riges Genrejsning?

Fra Ringsted var Ættens Glansstraale ud over hele den katholske Verden. I Ringsted sov Ættens bedste Mænd den evige Søvn under Kirkens Hvælvinger. I Ringsted havde Valdemars ulykkelige Fade, Christoffer den Anden, i 1326 sluttet det forsmædelige forlig, der vel lod (16) ham komme tilbage som Danmarks Konge, en kun af Navn ...

Valdemar Atterdag, der forbandt en politisk Mening med alt, hvad han foretog sig, har sikkert heller ikke forsømt det i dette Tilfælde.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

For Ringsted By betød denne Dag ogsaa et Vendepunkt. Vi har hørt hvorledes den vandt fremad i Valdemarernes Tid og derefter.

Til Gengæld var Ulykkerne strømmede ind over den fra den Dag, Christoffer den Anden blev Konge.

Under de fortvivlede Kampe, Valdemar Atterdag førte for at rive Sjælland ud af Holstenernes Hænder, var Ringsted gentagne Gange Udgangspunktet for hans foretagender.

Julen 1343 havde Byen set Valdemars veludrustede Hær samle sig og slaa Lejr her, hvorefter han førte den mod den stærke fæstning Taarnborg ved Korsør Nor. Fremstødet mislykkedes fuldstændigt og Valdemar maatte vende tilbage til Ringsted med uforrettet Sag strax over Nytaar, hvorefter Hæren blev opløst.

Da Julen 1344 stod for Døren, (17) var Ringsted atter Krigens Midtpunkt. Men denne Gang kom Ulykken over Byen; den blev taget med stormende Haand af Holstenerne og udplyndret.

Paa Baggrund af disse alvorlige Tildragelser frembyder Tildragelserne paa Knud Hertugs Dag 1349 et lyst og ildnende Billede.

Det sønderlemmende Rige, som Valdemar Atterdag havde overtaget i 1340, var endnu ikke samlet, men medens det kongelige Landområde den Gang havde været bare 125 Kvadratmile, var det nu stedet til 450 Kvadratmile. Uhyre Anstrengelser havde det kostet Kongen, og haarde Skatter havde den i Forvejen udpinte og brandskattede Befolkning maatte bære.

Nu vilde Valdemar aflægge Regnskab. Foruden den Adel, som var bleven Kongemagten tro i de svundne urolige Aar, blev til dette højtidelige Ting eller Danehof indbudt Ombudsmænd saavel for Bondestanden som for Købstæderne.

Af Kong Valdemars Redegørelse (18) ved denne Lejlighed fremgaar, at han i Løbet af 8 Aar har brugt til Indløsning af pantsat Gods paa Sjælland og omliggende Øer i alt 40,000 Mark Sølv eller ca. 12 Mill-. kr. Af disse Penge er de 9 Mill. indkomne gennem Skatter paa Folket, medens de tre Millioner er ydet af Kongen selv af den Sum, som var kommet ind gennem Afhændelsen af det i sin Tid af Valdemar Sejr hærtagne Estland.

Historikeren Reinhardt betoner i sit fængslende Værk om Valdemar Atterdag, at denne Kongens aabne Fremfærd sikkert har bidraget til, at Folket med Offervillighed har ydet Skatterne; men noget nærmere vedrørende denne Regnskabsaflæggelse, der altsaa knytter sig til den By, hvis Historie vi skildrer, kendes i øvrigt ikke. (19)

Kongehyldning og Landsting.

Glanstiden i Ringsted Bys Middelalders Historie falder sammen med Valdemarernes Tid.

Hvor stor Byen paa dette Tidspunkt har været, lader sig ikke fastslaa. Der findes intet som helst Spor af Bygninger eller lignende, der kan fortælle os noget i saa Henseende. Dertil er Byen gennem Tiderne bleven hjemsøgt af for mange Ildebrande. Naar undtages Kirken, er der ikke i Ringsted noget Hus, der er ældre end fra 1747.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Knud Lavards Kanonisering og Sønnesønnen Knud den Sjettes Kroning er Indledningen til denne Glanstid, der for Kirkens Vedkommende holdt sig ubeskaaret til Erik Menveds Gravlæggelse (1319) – den sidste direkte Ætling af Valdemarernes Linie, der stedes til Jorde her.

Knud den Sjettes Hyldning paa Ringsted Ting er dertil Indledning til eller vel rettere Uddybelse af en (20) politisk Skik, der holder sig i mere end 400 Aar, idet den sidste Kongehyldning der finder Sted her, er Christian den Fjerdes.

Saxo, der for øvrigt ikke dvæler særlig indgaaende ved Tildragelserne i Ringsted i 1170, fortæller, at Valdemar den Store – efter de store Togter til Rygen og efter at have faaet Pavens Tilladelse til at skrinlægge sin Fader og derved officielt erklære ham for Helgen – ved en Kundgørelse stævnedes Rigens Adel til Ringsted paa St. Hansdag nævnte Aar.

Kundgørelsen udstedtes saa tidligt paa Aaret, at Kongen, mens forberedelserne til Højtideligheden i Ringsted fandt Sted, kunde sende sine Skibe paa Langfart til de fjernere Dele af Østersøen for at tugte Sørøverne der.

Efter dette er sket, vender Krigerne saa tilbage til Ringsted, ”hvor Kong Valdemar med en stor Mængde af Rigens Stormænd holdt Fest med Kongelig Pragt” (Saxo)

Ved samme Lejlighed skete der for øvrigt efter Skrinlæggelsen og (21) Kroningen det: at Biskopperne Helga af Oslo og Stefan af Upsala steg op paa ”et ophøjet Sted” (maaske de gamle Tingsten – hvem ved!) og bad om Fred for Norge, som Valdemar truede. Og Norge fik Fred.

Og mellem Kongehyldningerne følger saa i Tiden, der kommer, de mange Ligtog, der har Ringsted som Maal.

”I Ringsted monne de hende vente”, hedder det om Dronning Dagmar. Og det samme kunde hedde om de mange af den stolte Valdemars Æt, der stedtes til Jorde her. I Ringsted ”hviles” de alle.

Undr disse forhold voxer Klosterets Velstand og Byens selvfølgelig ligeledes.

Og ind og ud af dens Gader og Slipper bevæger sig, naar Herredsting bevæger sig, naar Herredsting og særlig naar Landsting holdes, skiftende Slægter, der søger deres Ret eller mødes for at fatte Beslutning i landsvigtige Sager.

Hvilke Betydning har de tre (22) gamle Tingsted. der ligger paa Ringsted Torv?

Enhver, der gæster Ringsted, gør sig selv dette Spørgsmaal. Og vi, der daglig har dem for Øje, har selvfølgelig ikke mindre Interesse af at faa klaret Spørgsmaalet.

Ifølge Trap er Ringsted den eneste By i Danmark, der har bevaret sine gamle Tingsten. Thi at det er disse gamle Tingsten, er hævet over al Tvivl. Omkring dem har Slægtled gennem Hundrede og atter hundreder af Aar mødtes. Næst Kirken – ja, maaske i endnu højere Mon end denne – er Pladsen ved ”Central”s Hjørne da en Historisk Plet.

Naar der tales om ”Ting” kan der for Ringsteds Vedkommende være Tale om tre forskellige Ting, nemlig Landsting, Byting og Herredsting.

Landstinget for Landsdelen Sjælland – til Tider med omliggende Øer – er selvfølgelig det betydningsfuldeste. Som tidligere nævnt var der fra ældgammel Tid tre Landsting i Danmark: Lund for de Skaanske Lande, Ringsted for de (23) danske Øer, Viborg for Nørre- og Sønderjylland. Efterhaanden som befolkningstallet steg, oprettedes de mindre Ting for de underordnede Landsdele, saaledes paa Lolland, Fyn og i Sønderjylland. Men de gamle Landsting beholdt deres Anseelse og Forrang saavel i juridisk som i politisk Henseende. Fra de ny mindre Landsting kunde Sager saaledes appelleres til de gamle Landsting. Disse havde en særlig Betydning gennem den besluttende Myndighed, de højt op i Tiden sad inde med i politisk Henseende.

Bytinget og Herredsatinget er, som det fremgaar af deres Navne, svarende til Underretterne i Nutidens By- og Herredsjurisdiktioner.

Fælles for Tingene var, at de alle oprindelig holdtes under aaben himmel. C, Neergaard skildrer et saadant Tingsted (i Aarb. for nord. Oldkyndighed 1902) i følgende Vendinger: Tingstenene var indrettede med fire Tingstokke, som i en Firkant laa paa Stene, hvorpaa sad Fogden, Skriveren med flere, som administrerede Retten; (24) sammesteds sad ogsaa de otte Mænd, som efter disse Tingstokke kaldtes ”Stokkemænd”. Midt paa Pladsen mellem fire Stokke laa en stor Sten, paa hvilken Type skulde sidde, naar de skulde dømmes; denne Sten nævntes ”Tyvstenen”.

Betegnelsen ”Stokkemænd” kendes endnu fra Retshandlinger i vor Tid. Denne Institution er saa interessant, at vi her kort nævner den Historie. Stokkemændene var de oprindelige Nævninger, 12 – 16 selvstændige Mænd i Tinglaget (Herreds- eller Bytinget). De udtoges blandt de Mødte. Senere da Folkets Deltagelse i Domsafsigelse forsvinder, bestemtes det dog i Danske Lov, at der skulde være Tinghørere til Stede, som ”skulde skrives til Stokkene”. Og den gamle Nævninge- og Stokkemands-Institution endte sluttelig i Retsvidnerne, der saaledes sad som den sidste, folkelige Bestanddel af Rettens Pleje.

Tingstokkene var selvfølgelig Brædder eller vel rettere Planker; men ingen saadan er bevaret nogen Steds. I (25) C. Neergaards Omtale af de gamle Tingsteder fremhæves, at den midterste af de Ringsted Tingstene er højere end de andre. Om det er, fordi den har være Dommersæde, eller fordi den har været de Anklagedes Bænk, ved vi ikke noget om med Sikkerhed, da vi ikke kender de omliggende men nu forsvundne Stenes Beliggenhed i Forhold til den.

Under Christian den Anden sker der en forandring med Hensyn til Tingenes Afholdelse. Denne Konge bestemmer nemlig (1521), at Herredstingene skal flyttes fra de aabne Tingsteder ind i en Kirkeby, og at der ved Kirken skal indrettes et særligt Domhus. For Ringsted og Alsted Herreders Vedkommende ved vi ikke, hvor det aabne Ting indtil da havde været afholdt. Adskilligt tyder paa, at det ikke har været holdt ved Byens Tingsten. Vi ved af en gammel Fortegnelse, at der i 1259 holdtes Ting i Mulstrup; men om denne Tingplads har været den samme gennem mange Aar. skal lades usagt. (26)

Den gamle Prælat Pontoppidan fortæller os, at Kærhave har sit Navn af ”Kierelund” (= en Lund, hvor der førtes Kæremaal, dvs. holdtes Ret); men det er næppe synderlig holdbart. Dertil ”passer” det alt for godt.

Imidlertid ved vi, at Kong Christian den Andes Forordning bestemte, at Ringsted-Alsted Herreders Ting skal holdes ”udi Ringstede ved Sancte Hansse Kirke” (der laa, hvor St. Hans Kapel nu ligger). Men Forordningen blev næppe for dette Herreds Vedkommende ført ud i Livet. Allerede faa Aar

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

efter er Christian den Andens Kongetid forbi, og det er vel tvivlsomt, om Herredstinget under disse Forhold foreløbigt er bleven flyttet.

Derimod vides det, at Landstinget i Ringsted i 1584 flyttes til et Kapel ved St. Bendts Kirke, hvor det siden holdtes gennem 221 Aar. (Viborg Landsting var allerede i 1552 kommet i Hus i en gammel Klosterkirke.)

Men heller ikke efter Landstingets (27) flytning laa de gamle Tingsted unyttede hen; thi Bytingene holdtes stadig under aaben Himmel. Endnu saa sent som i 1643 indskærper Christian den Fjerde denne Skik. Bytingets Afholdelse under aaben Himmel har da rimeligvis holdt sig, til Enevælden ogsaa paa dette Omraade revolutionere gamle Skikke. (For Roskildes Vedkommende ved man for øvrigt, at Sømme Herreds Ting er bleven afholdt under aaben Himmel i Roskilde paa en Plads, som endnu markeres gennem Gadenavnet ”Bondetinget”. Det blev holdt ved en Stenhøj, der senere blev nedbrudt.)

Paa Tingene fandt der foruden Afsigelse af Domme ogsaa Tinglæsning af afsluttede Overdragelse med bindende Virkning Sted. Og her blev den erklæret fredløs som havde forbrudt sig grovt mod Loven i Landet, osv.

Medens Forholdet oprindelig havde været det, at hver fribaaren Mand deltog i Afgørelserne paa Tingene, finder der efterhaanden en Omdannelse (28) Sted, idet Tingets Ledere udmeldtes af de forsamlede Mænd. Men efterhaanden som Kongemagten voxer i Styrke, tiltage den sig Retten til at udnævne Tingsformændene, de saakaldte Landsdommere, der i Virkelighed efterhaanden bliver at betragte som Enedommere med Stokkemændene som Retsvidner.

I Tidens Løb svinder Landstingenes politiske Betydning. Som vi neden for, bliver der dog temmelig langt op i Tiden truffen politiske Afgørelser paa Tingene. Men med Enevoldsmagtens Indførelse ophører dette helt.

Som Appellinstans opretholdes de – selvfølgelig under skiftende Former – indtil 1805. da de ved en Kgl. Forordning afløstes af Landsoverretterne, der fik Sæde henholdsvis i København og Viborg. Disse afløses jo nu – efter den ny Retsreform – af Landsretterne.

Vi skal i et følgende Afsnit dvæle ved de senere Hundredaars Landsdommere.

Men inden vi gaar over til at (29) omtale en og anden af disse Personligheder, skal vi omtale nogle Tildragelser af særlig Historisk Interesse, der er knyttede til Ringsted Landsting.

En saadan betydningsfuld Tildragelse er Dronning Margrethes Hyldning-

I Rækker af Kongehyldninger er den enestaaende; ingen Sinde før i Rigets Historie havde en Kvinde selv taget Styret. Nu skete det – og endda under Forhold, der lovede stort for Landets Fremtid.

Det var som Svend Estridsens gamle danske Kongestamme, der skulde ebbe ud med Dronning Margrethe, samtidig satte et stolt Kronsud.

Dronning Margrethes Hyldning fandt Sted – som Huitfeldt fortæller i sin Krønike – ”den ottende Dag næst for Sant Bartholemei Dag”. Hyldningen skete først i Kirken, som da nævntes St. Knuds,

og derefter paa ”Sjællandsfars Landsting”. Til Stede var Biskoppen af Roskilde (30) Riddere og Svende, Abbeder og andre Prælater, Bønder og Bokarle, Købstedmænd og Menigheden af Sjælland – samt Menigheden af Lolland og Møen. Hvilket sidste viser, at disse Øer ved slige højtidelige Lejligheder endnu paa den Tid havde deres Tingsted i Ringsted.

Og paa dette Ting ”annammedes og endrægteligen kejsedes og udvalgte den hæderlige Fyrstinde og Frue, Fri Margrethe” til Rigets Styrelse under den unge Konges (Kong Oluf Haakonsens) Mindreaarighed.

Som Vidnesbyrd om Landstingenes Betydning tjener ogsaa, at i 1421 log Kong Erik (af Pommern) afholde et Ting i Ringsted af ren politisk Natur, ja, man kan næsten sige partipolitisk Natur, ja, man kan næsten sige partipolitisk Natur, idet dette Ting fældede Kendelsen angaaende et sønderjydske Spørgsmaal. Herom hedder det hos Huitfeldt, at paa dette Ting gav Bispen og Kapitlet i Roskilde Abbederne i Sorø og Skovkloster (Herlufsholm), Ridderne Ivar Bryske og (31) Jørgen Rud, 12 Væbnere, 12 Borgere og 12 Odelsbønder det Bevis: at Sønderjylland fra Arilds Tid havde ligget under Danmark.

Som yderligere Vidnesbyrd om Tingets Betydning skal endnu nævnes, at Christian den Anden efter den jyske Opstand i 1523 log sig hylde paa Ringsted Landsting, hvad for øvrigt ikke hjalp ham; og Grev Christoffer af Oldenburg lod sig hylde samme Sted i Kong Christian den Andens Navn, efter at denne Kong selv var taget til Fange. Hvad heller ikke hjalp Kong Christian.

Hen imod Slutningen af 1500’erne hændte i Ringsted en Begivenhed, som er af ganske særlig Interesse i denne Forbindelse, fordi den er den sidste af sin Slags.

Den 8. Juli 1584 fandt nemlig den sidste Kongehyldning Sted paa Ringsted Ting.

1580 var den da treaarige Prins Christian paa Herredagen i Odense (32) bleven valgt til Tronfølger i Danmark – den senere Christian den Fjerde. Og 4 Aar senere hyldedes han rundt om i Landet.

Af en Beretning (her gengivet efter ”Kirkehistoriske Samlinger”) faar man en Forestilling om de Foranstaltninger, der i den Sag var truffene.

Kong Frederik den Anden var med sin 7-aarige Søn taget ind paa Ringsted Kloster, hvor de Kongelige og deres Følge opholdt sig, til Hyldningsakten skulde finde sted.

For Kongen og Prinsen var der bygget et ”Pallatz” – formodentlig en stor Tribune -, opført af Fyrretræ med højt Rækværk, alt beklædt med rødt engelsk Klæde. En Trappe førte op til ”Pallatzet” og har en saa anseelig Bredde, at 4 – 6 Mand kan gaa jævnsides derop. Paa Pallatzet” er der rejst Bænk og Sæde for Kongen og ”den unge Herre”, som den vordende Christian den Fjerde benævnes. Tronsæderne saavel som Gulvet var overtrukket med rødt engelsk Klæde. (33)

Da Kongen kom ridende fra Klostret, fulgte Prinsen ham paa hans venstre Side og ridende paa en lille brun Hest; ved hver Side af denne gik en Herremand, saavel ved Hovedet som ved Sadlen.

Efter at de Kongelige er kommen til Sæde, udraaber den kongelige Sekretær Absalon Juel til Meilgaard, at alle skal sværge Hyldest.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Frem gaar nu en Mængde af Landsdelens ypperste Mænd, saaledes 10 – 12 Herremænd, Prælater, Kanniker og Klerke af Roskilde Kapitel. Rektorer, Sjællands Bisp og Professorer ved Københavns Universitet. 4 Herredsprovster. Borgemester af København. Borgemestre og Raadmænd fra Købstæderne.

Hyldningen gik for sig paa den Maade, at samtlige disse Dannemænd med oprakte Fingre og Knæfald lovede den unge Christian den Fjerde ”Troskab, Huldskab og Mandskab og der foruden Argelist.”

Lederen af dette omfattende Arrangement var Lensmand og Abbed Chr. Macabæus – Søn af den (34) lærde Johannes Macabæus – selv en vellærd latinsk Digter, der først fornylig var optaget i Adelsstanden. Det var oprindeligt Meningen, at Hyldnings- ”Pallatzet” skulle være rejst paa en Mark ”tværs uden for Klosters Port”, som det hedder i et Kongebrev til Abbed Macabæus. Den saaledes bestemte Plads har været lige neden for den nuværende Vej forbi Klostersmedjen.

Men det blev senere bestemt, at Hyldningen skulde foregaa paa Ringsted Torv og ”Pallatzet” rejses der.

Her hyldedes da altsaa den vordende Konge, sikkert under saa megen Festivitas og Loyalitet, som det har været den lille By muligt at udvise.

O dermed havde Ringsted da fulgt et sidste Afsnit af sin mere ”glorværdige” Historie til Graven.

Thi dette var den sidste Kongehyldning i Ringsted.

Fra Landstingets senere Dage (inden Enevælden) har man forskellige malende Smaatræk. (35)

Til Landstingstiden knytter sig sikkert stadigt de mere bevægede Optrin i Stadens Aarshistorie, uden at der dog foreligger større Ting desangaaende ud over Meddelelser om, at denne eller hin Adelsmand har beklædt Rettertinget i kongelig Majestæts Fraværelse.

Men utvivlsomt har Byen til Tider haft fremragende Gæster i Tingstiden.

I hvert Fald ved vi, at selve den navnkundige Tyge Brahe en Gang har maatte finde sig i at blive stævnet til de Sjællandsfars Landsting. Det hændte den 15. Februar 1592.

Tyge havde formodentlig paa en eller anden Maade forløbet sig, hvad nok ikke hørte til det usædvanlige. Paa den Tid beklædte Lave Beck Landsdommerens Sæde; han var nok en Mand, der forstod sig paa sin egen Fordel; i hvert Fald fortæller et gammelt Skæmtevers:

”Lave Beck
var ingen Giek,
han havde godt for Kongens Pengesæk” (36)

og da de Gamle jo ogsaa vidste at anvende de spottende Taleform, kan man være overtydet om, at Ordenes Mening er en anden end deres Lyd. Tyge skrev som Tak for en Dom, der gik ham imod, men som v ikke kender, et latinsk Smædevers, som ikke har vundet ham Lave til Ven.

Betydningsfulde politiske Forhandlinger fandt endnu Sted her; saaledes vides det, at Rigsraad Sten Brahe i Aaret 1607 forhandlede paa Ringsted Landsting med Adelen om "den Besætning af København, som Kongen da paatænkte."

Altsaa allerede den Gang stod Københavns Landbefæstning i Stridens Tegn. (37)

=====

By og Borger

(Spredte Træk indtil 1500-Aarenes Slutning.)

Mens der i Asien og Afrika og de evropæiske Middelhavslande allerede for Tusinder af Aar siden fandtes store Bysamfund, der blev Udgangspunkterne for mægtige Statsdannelser, træder de første virkelige Købstadsamfund i Danmark først frem med den store Opgangstid for 7 – 800 Aar siden.

Købstadlignende Bydannelser fandtes der jo nok enkeltvis ogsaa før denne Tid. Vi nævner saaledes Slesvig, Odense, Viborg, Roskilde, kort sagt de Byer, der betegnes som Landets ældste Stæder. Men de Forrettigheder, der siden i Tiden særtegner disse Bysamfund frem for Landsbyerne, udstedes først med Valdemarstiden.

Indadtil ordnede Bysamfundene sig tidligt paa forskellige Maade, bl.a. gennem Gilder og Lav. Senere (38) gav Kongemagten Købstæderne sin Velsignelse i For, af Næringsforretigheder med Hensyn til Handel og Haandværk, Privilegier for Købstadjorden med Hensyn til Skat til Staten, Jurisdiktionsret osv.

Antagelig har Ringsted omkring denne Tid ogsaa faaet sine ældste Privilegier. Vi har jo set, at Byen paa mange andre Maader blev stærkt begunstiget.

Indtil den Tid har Bystyret rimeligvis i alt væsentligt været som styret i de almindelige Landsbyer med de Lempelser, som de efterhaanden noget ændrede Næringsforhold og den lettere Adgang til Paavirkning ude fra medførte.

Den Opblomstringstid, som hele det danske Samfund udviser paa Valdemarstiden, er selvfølgelig ogsaa kommet Borger og Bonde til Gode. Men i det lange Løb blev det dog Herremændene, der tog Stikket hjem.

Snart kom ny Uroligheder Landet over, og det blev Stormands-Ætterne, det ny Ridderement, der tog Førelsen, selv om der tit maatte kæmpe (39) en haard Strid med Kirkens Herrer, der med Iver deltog i den almindelige Politik.

Det midlertidig Opsving i Købstæderne havde dog været tilstrækkeligt til at danne Baggrund for det ny Styresæt, der trængte igennem i disse, og til at en særlig Kultur efterhaanden udviklede sig der.

De store Købmandsætters Sammenslutning i Gilder, og Haandværkersnes Lavsdannelser i Forbindelse med en kommunal Paavirkning fra de store og hurtige voxende tyske Stæder udover efterhaanden en stærkt omformende Indflydelse paa den gamle Ordning, hvor Menigmand selv fattede Beslutning.

Raadet opstaar, udgaaet af Byens mest fremragende Slægter og med en ad Raadet valgt Borgemester i Spidsen.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Denne Raadsforsamling danner Grundlaget og Udgangspunktet for den nuværende Byraadsordning. Men der forestod rigtignok en lang Tid, hvor den borgerlige Indflydelse var næsten lig Nul over for den kongelige (40) Myndighed eller dennes Stedfortræder.

Hvorledes Bystyret i hine længst svundne Tider har udformet sig netop i denne By, foreligger der ingen skriftlige Optegnelser om. Ikke desmindre ved vi dog en Del om Forholdene, tildels efter Oplysninger fra andre Byer. Og i hvert Fald ved vi, at Ringsted Købstad trods skiftende Kaar har hævdet sig i Kapløbet mellem sjællandske Stæder.

Dette fremgaar bl.a. af visse bykommunale Tildragelser paa Erik af Pommerns Tid.

Af en forordning som denne Konge udstedte den 15. Februar 1422, ser vi nemlig, at Erik af Pommern Aaret i Forvejen har haft en Sammenkomst i Ringsted med de sjællandske Stæders gode Mænd.

Opgangstiden i Valdemar Atterdags og Dronning Margrethes Dage viste sig strax i øget Virkelyst i Købstæderne, men samtidig viste der sig ogsaa Trang til mere Orden i de indbyrdes Forhold. (41)

I Urotider klarer man sig som bedst. Men naar freden giver Baggrund for god Skik og Orden, er der Strax Trang til at faa dette lovfæstet.

”Vider, gode Venner - - - skriver Erik af Pommern i sin fornævnte Forordning – at oft og idelig haver Kæremaal været for os af vore gode Mænd i Riget, og nu sidst vi var i Ringsted er ført Klagemaal over uskelligt Regimente med Købmandskab og Handtering . . .”

Erik af Pommern var i det hele taget lydhør for de stillede Krav og fremkomne Besværinger. Han lagde stærk Vægt paa, at hver Mand skulde blive i sin egen Næring. Hver ”Embitzmand” (saaledes nævntes Haandværkerne) skal blive ved sit Haandværk. Af Enkeltbestemmelserne kan nævnes en saadan som, at Slagtekvæg skal føres levende til Byen. Kød matte ikke indføres for ikke at skade Slagterne. I det hele taget lagdes i disse Forordninger Grunden (42) til senere Bestemmelser om at knytte al Handel og alt Haandværk til Købstæderne.

1454 udsteder den første oldenborgske Konge, Christian den Første, sine Privilegier for Ringsted.

Og den 25. Februar 1472 udsteder samme Konge et aabent Brev, der paa en endnu interessantere Maade gør Ringsted til Midtpunkt for – med et nymodens Udtryk – Købstadbevægelsen.

I dette Brev hedder det:

”at efterdi vi have set og forstaaet, at vore menige Købstæder i Sjælland have lidt stor og ubodelig Skade, og for at forebygge, at de lide yderligere Skade, saa tillades det Købstæderne at holde et Møde sammen, til hvilket de hvert Aar udsender en Borgemester, en Raadmand og en Borger til Ringstædhe, saa at de er der aarligen paa den næste Dag, efter at Marked er holdet paa Sancti Johannis Dag paa Midsommers Tid (St. Hans), (43) at forhandle og overveje fornævnte vore og Krones Købstæders Forbedring og Velstand, som der ligger os stor Magt paa. - - ”

I dette Brev er altsaa nedlagt den første Tanke om en dansk Købstadforening med dertil hørende Delegeretmøde.

Det vides, at disse Møder er bleven afholdt mere eller mindre hyppigt gennem i hvert Fald omkring tre kvart Hundredeaar. Hvorledes Forhandlingerne har formet sig paa dem, vides der, saa vidt os bekendt derimod intet om. Men det siger sig selv at de maa have været stærkt udviklende for Standsfølelsen og bidraget til at styrke Fællesfølelsen mellem de enkelte Stæder.

(Som et helt mærkeligt Tilfælde kan anføres, at da for 40 Aar siden den ny Købstadkommunallov traadte i Kraft, samledes Delegerede fra de sjællandske Købstæders Kommunalbestyrelser til et Møde i Ringsted for at drøfte den ny Lovs Virkning. Det (44) var den 400 Aar gamle Tanke, der skød et nyt Skud!)

En By som Ringsted har næppe i den Tid frembudt mange typiske Træk. Dertil var den for lille og savnede oven i Købet den særlig i hine Tider betydningsfulde Forbindelse med Vandet. Den har – hvis vi et Øjeblik ser paa Tidspunktet ved Overgangen fra 1300erne til 1500erne – levet dels af sit Agerbrug, dels men i mindre Grad, af Handel og Industri.

Men efterhaanden som det Overvælde, Hansestæderne havde haft over Handelen i Danmark, ved Rigets livskraftige Genvaagnen, blev trængt tilbage, og Købstædernes Forrettigheder voxede, har Bylivet ogsaa udviklet sig. Al Handel skulde foregaa i Byen. ”Gæst maa ej købslaa med anden Gæst eller Bonden, men ene med Borgere, som i Byen er.”

Med Benævnelsen ”Gæster”# sigtes til (45) tilrejsende Handelsfolk. Helt at forbyde ”Gæster” at handle paa Torvet var naturligvis vanskeligt. Men saa gav man Købmændene paa Stedet en vis Forrettighed. Erik af Pommern, som i det hele var stærkt interesseret i sine Stæders Forhold, forordnede saaledes, at Købmændene kunde udstikke et Tegn, og saa længe det stod, maatte ingen købe uden bosatte Bymænd. Kun paa Markedsdage blev der givet los over hele Linien.

Og ved St. Hansdagstide, da Byen holdt sit store Marked, samtidig med at Købstædernes Udsendinge samledes til Møde og Ting holdtes, har der sikkert rørt sig et stærkt Liv i Ringsteds støvede ubrolagte Gader med de lave, straatækkede Huse, et Liv, som ikke giver en Nutids Markedsdag meget efter.

Selve Byens Udseende paa den Tid og dens Omgivelser kender vi selvfølgelig intet til.

Men ogsaa i saa Henseende kan man slutte fra det Almene til det Særlige, naar man blot tager Tingene ret i Betragtning. I en henseende (46) har Ringsted dog bestemt adskilt sig fra de anseeligere af Datidens Stæder. Den har ikke haft nogen Fæstningsværker af nogen som helst Art. At den derfor ikke er bleven befriet for sine militære Forpligtelser i Form af Borgeleje (længere Tids Indkvartering af Soldater) siger dog sig selv. Selv ikke befæstede Bye var dog afspærrede fra Omverdenen. Endnu saa sent som 1541 udstedtes en kongelig Befaling til alle Købstæder i Danmark om at holde deres Stakitter i forsvarlig Stand og passe vel paa i Portene for ikke at overlistes af Mordbrændere.

Brolægningen af Gaderne var der selvsagt ikke Tale om. En Stenrække hen ad Gadens Midte var alt hvad man i saa Henseende forlangte i det 16. Aarhundrede. Og naar det regnede eller ved Tølb var der behagelig blødt ved Siderne. Og saa havde Ringsted jo den Gang som nu sin høje Beliggenhed at glæde sig over; dette lettede jo ikke ringe Mon Afløbsforholdene. Kvæg og Svin førte en munter Tilværelse i Gaderne (47) paa Vejen til og fra fællede eller Oldenskov. At disse skidne Gader i Forening med indvortes ikke alt for renlige Huse var frodige Arnesteder for Sygdomme, siger selv.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

I Reglen gik det dog ud over de store Byer. Men ingenlunde altid gik de smaa Ram forbi. Omkring ved den Tid, Christian den Fjerde skulde hylde i Ringsted, hærgedes Sorø af en farlig Sot, saaledes at de Rejsende maatte vige uden om denne By, og 1592 hærgedes samtlige sjællandske Købstæder af ”den Store Pestilents”.

Mørkt var der i Gaderne; ingen Art af offentlig Belysning. Vilde Folk have Lys, maatte de selv tage Lygte med hjemme fra. Vægterne – i smaa Byer varetoges Hvervet paa Omgang af Borgerne – sørgede for, at der var Ro i Gaderne, skulde i hvert Fald gøre det. Og senere i Tiden klang Vægterversene, som vi har kendt dem helt op til vore Fædres Tid, fra det faste Vægterkorps Læber. Vægterne skulde ubarmhertigt gribe og fastholde dem, der efter at 9 var slagen, særdeles uden (49) Lygte og Lys og ”gjorde Bulder og Bangen”.

Husene var Bindingsværk med Straatag, alt meget brandfarligt, men det billigste og derfor det brugbareste. Mange Gange gik Ilden hærgende over Ringsted By. Saaledes i det har omhandlende Tidsrum saavel i 1534 som i 1550.

En særlig Brand synes at have hjemsøgt Byen den 19. Februar 1590. Et Kgl. aabent Brev af 4. Marts 1590 meddeler nemlig, at Kongen i Anledning af den store Brand, der overgik Byen, og hvorved ”den bedste Del” ad denne brændte, bevilger Byen i tre Aar at være fri for Byskatten. Dog skal de Borgere, der ingen Skade har lidt, betale deres Del af Byskatten, og det derved indkomne skal fordeles mellem de Brandlidte. Endvidere har Kongen bevilget, at de Brandlidte i 3 Aar maa være fri for at have Baadsmænd og Bøsseskytter i Borgeleje (= Fritagelse for Indkvartering). Borgerne i Ringsted skal til Gengæld være forpligtede til hver efter sin Evne (49) at opføre deres Huse og Gaarde ”med gode Købstedbygninger”.

Og to Aar efter viser Kongen atter Ringsted sin Bevaagenhed ved at paalægge alle sjællandske Sognekirker, der er i god Stand, at yde en Kornafgift til Istandsættelse af Ringsted Kirke. Men at det forøvrigt ikke var noget enestaaende Tilfælde, at Købstæderne sved af, fremgaar af en af Troels Lund udarbejdet Beregning, ifølge hvilken 36 Købstæder i Norden i Løbet af 60 Aar hærgedes af større eller mindre Brande. Og Troels Lund har endda ikke medregnet Ringsteds tre Brande.

Af det danske Kancellis Brevbøger faar man en Forestilling om den Tynge, der har hvilet paa By – saavel som Land – i den nordiske Syvaarskrig Dage. Frederik den Andens store Kongstanke var Sverrigs Erobring og Kalmarunionens Fornyelse. Til Gennemførelse af denne Kongstanke maatte Danmark bløde baade Mandskab og Mønt, og saa blev Resultatet jo endda saa langt (50) fra det tilsigtede. Naar vi ser, hvad der vederfares Ringsted i dette Spand af Tid – fra 1563 – 1570 – har vi samtidig en Forestilling ogsaa om de andre Byers Forhold.

Gang efter Gang ser vi Meddelelser om, at saa og saa mange Soldater (Bøsseskytter, = Datidens Betegnelse for Artillerister) skal ligge i Borgeleje her. Midt i 1565 faar Ringsted Ordre til at stille 10 ”væragtige Karle til Flaaden.”

Den 15. December 1564 udstedes der aabne Breve om Skatter af samtlige Købstæder til Krigsfolkets Afmønstring; Soldaterne skal hjemsendes i Vintertiden og skal derfor have tilgodehavende Sold. Pengemangel og Pengemangel er det, der karakteriserer hele dette langvarige Livtag. Hved hjælper det, at Danmark har Peder Skram, Herluf Trolle, Daniels Ranzau og mange andre brave Mænd? Det kniber jo med Penge! Danmark har Overtaget til Søs, men ikke saa

afgørende, at det bliver hel Sejr. Og til Lands bølger Kampen ligeledes frem og tilbage med blodige (51) Hærgninger i de skaanske Lande og de svenske Grænselande til Skaane.

Men i Sommeren 1566 hænder der den danske Flaade en stor Ulykke, idet en stor Del af dens Skibe forliser under en forrygende Storm ved Gulland Natten mellem den 28. og 29. Juli. Almindelige Skatter slaar ikke mere til. Der paalægges derfor samtlige Købstæder en Kobberskat, der i højt Mon gaar ud over Husmødrenes Køkkensager og har ødelagt mange gamle Værdigenstande. Skatten skal svares i to Parter Grydekobber og en Part Kedelkobber – alt til Anskaffelse af nyt Skyts. Ringsted skal levere 200 Pund Kobber.

Til Støtte for Daniel Rantzau og Frants Brockenhuus, der virkede inden for den svenske Grænse, udstedes der den 5. December 1567 en Befaling om, at der skal udskrives Knægte (= Fodfolk, som skal sendes ind i Sverig. I Ringsted udskrives 6 saadanne Knægte.

I Begyndelsen af 1568 vinder Danskerne Sejre; men det koster Penge. (52)

Den 1. Juli 1568 udskrives en ny Skat af Købstæderne, og Ringsted skal for sin Part f med 200 Daler – en anseelig Sum for den Tid – saa anseelig, at Ringsted m. fl. Byer den 2. Januar 1569 maa paamindes om at betale deres Restancer. Og næppe er dette fra Haanden, før Byen faar at vide, at den skal levere 6 Læster Øl, 2 Læster Brød og 2 Læster Flæsk, hvilket vel efter Nutidsmaal vilde svare til 70 Tdr. Øl, ca. 500 Brød og 24 Tdr. Flæsk. Allerede i August udskrives der ny forsyning til Halmstad, den danske Hærs Basis; denne Gang skal leveres 5 Læster Øl, 5 Læster Brød og 20 Sider Flæsk, men dette lover Kongen at betale for – i Modsætning til tidligere Udskrivninger. Den 8. Oktober 1569 paalægges der Ringsted en Skat af 100 Daler. Og Endelig i 1570 gøres der en ny Kraftanstrengelse; den 12. Marts udsendes et aabent Brev, i hvilket en kongelig Beslutning om, at en Skat af Købstæderne, der oprindeligt var tænkt at skulle betales i 4 Terminer, ændres til, at Pengene skal (53) forfalde paa én Gang – for Tingstedes Vedkommende betød det en Udskrivning paa 300 Daler. Den 7. Juli 1570 skal store Mængder Proviant leveres til Københavns Slot, og Ringsted svarer ogsaa sit Bidrag. Den 30 November 1570 skal Byen levere 50 Par Ankelsko til Rentekamret at levere inden 9. December.

Men endelig ind under Jul 1570 lysner det; den lange Krigstid er forbi. Den 13. December meddeles at der er sluttet Fred og samtidig opfordres Købstæderne til at yde en ny Skat, for at man hurtigst muligt kan faa de fremmede Krigsfolk ud af Landet. Hele Summen skulde betales strax og for at fremme ”Offervilligheden” gør Kongen opmærksom paa, at hvis ikke hele Summen betales vil de fremmede Soldater (Lejetropperne) blive indkvarterede i de paagældende Byer. Ringsted maa atter ud med 200 Daler.

Endnu 5 Fjerdingaar efter den langvarige Krigs Afslutning sporede Ringsted dens Eftervirkninger: Kongen nødes den 24. Marts 1572 – (54) for at skaffe Penge til aftaklede Krigsfolk – til atter at kræve Hjælp af Købstæderne, ”hvor ugerne han end vil”. Ringsted slap dog den Gang med 100 Daler.

(Til Belysning af de sjællandske Købstæders Skatteevne paa den Tid kan det maaske have sin Interesse at anføre, hvad de hver maatte betale: Kiøpnehavn 10,000 Daler, Kiøge, Roskild og Helsingør hver 800 Daler, Stege og Nestved hver 500, Skelskør, Slaugelse og Kalundborg hver 400, Korsør 300, Salgerup 200, Nykiøbing 150, Præstø, Heddinge, Vordingborg og Holbeck (samt Ringsted) hver 100 Daler.

Hvilke Virkninger disse stadige Udskrivninger har haft paa Borgerskabets Pengepung, har man ikke vanskeligt ved at forestille sig. Beløbene er, regnet med vor Tids Pengeforhold, smaa, med den Tids for Øje derimod betydelige.

Hvad de indre offentlige Byanliggenders Varetagelse angaar, ved vi ikke overdrevnet meget; men et og (55) andet dukker dog op af Tidens Hav til Belysning af, hvad der i saa Henseende optog vore Forfædre for en halv Snes Menneskealder tilbage.

Ikke sjældent opstaar der Stridigheder. Dette gælder saaledes den Tiende, som Borgerne skal svare til Præsteembedet.

Herom hedder det i 1571: Superintendenten (Biskoppen) i Sjællands Stift har berettet, at Sognepræsten i Ringsted skal have nogen Tiende af Borgerne samme Steds; men at han ikke faar den saa redeligt som han skulde. Da Borgerne imidlertid bruger noget af Klosterets Ejendom, hvori ogsaa ovennævnte Tiende skal være medregnet, skal han – for at enhver kan faa sin Part – lade 13 Oldinge sætte denne Ejendom for Landgilde og lade indskrive i Jordebogen, hvor meget der aarlig skal svares i Landgilde af hver Fjerding Jord samt sørge for, at Borgerne tiende (=svarer Tiende) efter Recessen, og Tienden deles i tre Parter til henholdsvis Kronen, Kirke og Præsten. (56)

Andre af de brave Ringstedborgere har ved samme Tid faaet ”nogle Slader Jord” af Klosterets Ejendom til saa ringe Afgift, at Kongen maa beordre Abbeden paa Klosteret til atter at lægge den ind under dette, da Kronen taber for meget ved den paagældende Ordning.

Ogsaa efter den nordiske Syvaarskrigs Afslutning føles den militære Tynge temmelig haardt paa forskellig Made. Det var mange Brøst at hele. Og Fare truede stadig. Først paa Aaret 1583 udgaar der saaledes en Befaling om, at da der er Krig og Oprør udenlands, vil Kongen mønstre Indbyggerne, og disse faar da Paabud om at begive sig til Købstæderne, ligesom det paalægges alle Borgerne at være forsynede med Harnisker og gode Værger. Den 6. Maj 1585 udgaar denne Befaling til Ringsted Len.

Det er i disse Aar efter Krigen, at St. Hans Kirke nedlægges, og Klosterkirken gøres til Sognekirke. Borgernes Kaar er trykkede, og i 1578 udsteder Kongen derfor en Forordning (57) om, at den Forhøjelse af Landgilden, som tidligere har fundet Sted, maa træde ud af Kraft for de Ringstedborgere, der er Brugere af Klosterjord – ”særlig da (hedder det i Begrundelsen) Borgerne nu, efter at Byen er henlagt under Klostret besværes med mere Ægt og Hold, end da den laa under Roskildegård.”

Samme Aar erfarer vi, at det er galt sat med Raadhuset i Ringsted. Den 22. Maj 1578 udstedes der nemlig et kongeligt aabent Brev, hvorefter Borgerne i 2 Aar maa oppebære al den Told, som kan tilfalde Kronen paa de Markeder, der afholdes i Byen og forbedre Raadhuset dermed.

Od den 24. Maj 1581 gentages denne Tilladelse saaledes, at Borgerne indtil videre faar Lov til at oppebære denne Told, mod at de med det første lægger god Stenbro igennem og ved Byen.

Stridigheder mellem Byens Borgere og Omegnens Bønder kender vi ogsaa fra dette Tidsrum. (58)

I 1585 er der saaledes Strid mellem Nørregadeboerne og Benløse Bønder. Ringstederne nævnes som ”de paa Nørregade fra Kornbroen” boende Borgere. Hvor det Sted, som nævnes ”Kornbroen”, har været, vides ikke. Helt usandsynligt er det vel ikke, at det har været Nørregade i hele dens Udstrækning. Hvor den nuværende Sparekasse har Bygning. laa tilforn en Klostret tilhørende Kornmølle (Hestemølle). Man finder vel ikke Forklaring paa Navnet i disse Omgivelser?

Naa – Striden med Kronens Bønder i Benløse stod om, hvor vidt Borgerne havde Græsningsret paa ”Hauslebiørgs Mark”, som er Fællid. Striden indankedes for Kongen, som besluttede, at kun de i Nørregade Nordenfra boende Mænd og Kvinder maa drive deres Kvæg paa Benløse Fællid og det endda kun deres Malkekøer og Faar samt to Heste eller Øg, ”naar de kun staaer for en halv Vogn i Byens Tynge.”

Men det var for øvrigt ikke alene (59) over for Omegnens Bønder, at Ringsted Borgerne stod paa deres Ret, ogsaa over for sin Tids Mægtige ser vi dem tage Affære.

Saaledes forklager de i 1592 den tidligere Befalingsmand paa Ringsted Kloster Bent Gregersen fordi denne har ”udlaant” nogle Skippund af Kirkens Bly. Og da dette Bly ikke er bleven betalt, anmoder de om, at det maa blive skaffet til Veje, for at Kirken kan blive forbedret dermed.

Kongen befaler Hr. Bent med det første at skaffe det ”udlaante” Bly til Veje, for a Kongen kan blive fri for videre Overløb.

Vi har foran omtalt Byens offentlige Mænd som Borgemester og Raad. En ogsaa meget betydningsfuld Mand var Byens Kasseimester, Kæmneren. Vi skal senere i disse Skildringer se, at han i givet Tilfælde spillede en endog meget fremtrædende Rolle. I mange Byer var det Skik at lønne saavel Borgemester som Kæmner med en Andel af Byens Jord. Navne paa Jordstykker (60) der viser dette, er bevaret i flere Bye. I Ringsted er dette dog ikke Tilfældet.

Derimod vides det eksempelvis, at Borgemester Jørgen Skrifer i 1590 fik et Stykke Klosterjord, fordi han besværedes meget af Kongens Folk, som daglig rejste gennem Byen – ”og han har ikke Jord ved Byen til at opholde saadan Tynge og Gæsteri.” Og kort Tid efter fæster Borgemester Claus Pedersen samme Aar af Klosteret et Stykke Jord i Klosterstræde (nu St. Bendtgade) for at bygge derpaa. Dette kunde tyde paa, at Ringsted den Gang havde to Borgemestre.

- En stor Dag i Byens ”offentlige Liv” var det, naar den aarlige Regnskabsaflæggelse skulde finde Sted. Kassebeholdning gav man sig ikke af med at holde. Det var Tiderne ikke til. Det gjaldt blot om at faa Skatterne og Udgifterne til at balancere. Og kunde der blive lidt tilovers, var det fortræffeligt. Paa den Dag eller Aften blev der drukket (61) adskillige Tønder Øl. Og Posten ”fordrukken til Regnskab” skal ikke være usædvanlig i hine Tiders kommunale Regnskaber.

Kæmneren havde for øvrigt ogsaa andre Tillidshverv foruden Regnskabets Førelse. Blandt andet skulde han føre Tilsyn med Byens Tyre – i visse Tilfælde have dem paa Stald.

Men gav han Øl, kunde han maaske blive fri. I det hele spillede Øllet den gang som nu sin fremtrædende Rolle i Tilværelsen. Mangen en mindre Forseelse sonedes i et Anker Øl, givet til Borgerskabets fælles Fryd.

Til en velordnet By hørte, ligesom til Herredet, ogsaa et Rettersted. Hvor dette har ligget for Ringsteds Vedkommende, ved vi ikke bestemt. Et lille Fingerpeg i denne Retning har vi maaske fra en Krybskyttersag fra 1599. En Skytte i Tjeneste paa Herregaarden Assendrup var bleven fanget under Jagt paa Kongens Enemærker i Ringsted Klosters Omraade. (62)

Efter kongelig Befaling skal denne sølle Djævel hænges i en Galge mellem Ringsted og Benløse med et Hjortegevir over sig og med en af de to lange Bøsser, han havde hos sig, paa hver Side. (63)

Ringsted i Poesi og Prosa.

Medens i hvert Fald nogle af vore Købstæder har deres Beskrivelse fra ældre Tid, er der i saa Henseende ikke under vore Undersøgelser kommet os meget for Øje angaaende Ringsted. Den ældste trykt Omyale af Byen har vi fundet i et Værk, der bærer den pragtfulde Titel ”Eucomion Regni Dania /Danmarks Riges Pris”) sammenskrevet af Jens Lauritzøn Wolff, Boghandler, 1654.” Og i denne Eucomion hedder dert:

”Den By Ringstæd, som nu er en ringe Kiøbstad, haver i fordums (af altid fordums) Dage været navnkundig og meget berømt, ikke aleneste derfor, at den holdes for en af de ældste Kiøbstæder udi Dannemark, men ogsaa for den Steds lystige Belejlighed med herlig Skov trint omkring (der maa have været mere end Kærehave den Gang!) og herlig Fiskevand. For ogsaa flere andre ypperlige (64) Aarsagers Skyld haver mange høyloflige Konger og Dronninger med mange flere andre høyædle og velbaarne sig deres Begravelser der udvalgen.....

Det er meget velbetænkt af de ”høyloflige” etc., at de har valgt at begraves, hvor der var godt Fiskevand ... Det maa de have haft saare megen Fornøjelse af!

Af lignende Ælde er der Omtale, der findes af Ringsted i Arent Berntsens Værk ”Danmarks og Norges fructbar Herlighed”, der udkom i 1656; men heller ikke den fortæller os noget om Byen – det er stadig Kirken, der maa holde for. Om Byen heder det:

”Byen i sig selv haver ikke meget at betyde, mere end at den regnes blandt de ældste Stæder her i Landet, eftersom den nu er baade paa Bygning saavel som Indvaanere saare ringe . . .

Men endnu ringere skulde det dog komme til at se ud for Byen faa Aar efter, da den svenske Krig hærgede (65) Landet. Af den Indberetning, som de kongelige Kommissarier indgav efter at have besat Byen efter Krigen, faar man en Forestilling om dens Lidelser, Byen blev fuldstændig overvældet med Udskrivninger af forskellige Slags; den skulde levere Brød Øl og Salt til den svenske Hær, den maatte betale en maanedlig Krigsskat af 400 Rigsdaler i 24 Maaneder, den maatte yde Kvarter til fjendtlige Tropper i stort Tal, besørge Kørsler og Vognægter, daglig i 14 Maaneder skaffe 16 – 22 Arbejdere til de svenske Befæstningsarbejder ved Køge; saa maatte Byen oven i Købet betale Brandskat og hvert Øjeblik skaffe store Extraforsyninger af Levnedsmidler. Og dertil kom, at naar Indbyggerne ikke kunde mere, plyndrede de fremmede Soldater Byens Huse.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Kommissærerne opgør ”Ildstedernes Antal” – d. v. s. Tallet af selvstændige Hjem – til 120. Og af disse 120 Borgere har de 70 hverken at æde eller drikke, men (66) maatte søge deres Livsophold ved Tiggeri.

Naar man – skriver Kommissærerne – vilde forsøge at gøre andre indlysende, hvor rent utrolig usle Byens Kavr var, vilde ingen tro det. – at ”saadan Armod kunde være til, kunde ikke tænke, hvor Menneskene fik deres Føde eller vilde faa herefter i den tilstundende dyre Tid.”

Trods al Elendigheden rejser Byen sig dog atter, og kun en halv Snæs Aar efter hører man atter om Ringsted, men i helt andre Toner.

Disse Toner er dem, der klinger gennem den ældste trykte virkelige Beskrivelse af Ringsted. Den stammer fra Tidsrummet kort før 1673.

Denne Beskrivelse er oven i Købet paa Vers og har en saa anset Forfatter som Præsten Laurids Olufsen Koch (eller Coccius, som han med Datidens Smag for latinske Endelser kaldte sig selv) (67)

Hr. Coccius var Rektor ved Latinskolen i Ringsted i det ovenfor anførte Tidsrum. At han mente om sin Slægt (Cocciorum Familie”, som han kaldte den), at den var en af de allerældste, som kan findes siden Adams Tid, skal ikke formindske hans Fortjeneste – fra Adam id, skal ikke formindske hans Fortjeneste – fra Adam stammer vi jo nemlig alle. Heller ikke, at han kaldte Moses til Vidne derpaa, idet han paastod, at denne havde nævnt os Koch’ernes ”12 første Forfædre, af hvilke de to bagerste er Jaset og Gomer.”

Laurids Koch har skrevet den stemningsfulde ”Danmarks dejligt Vang og Vænge”. Og blandt det andet, han har frembragt, er det i alt andet end ulastelige Vers skrevne ”Digt” om Ringsted. Paa Grundlag af dette Digt faar vi da at vide, at Ringsted paa Frederik den Tredies Tid takker sine Huse med Langhalm. Han former i øvrigt sin Tale til Københavnerne og siger om Byens Kvinder:

Om Ringsted-Quinder ej bær Guld
Haandtén sno’de –

eller med andre Ord Ringsted Borgerinder tænkte den gang ikke paa Valgret eller paa at pynte sig, men snurrede med Rokke....

I Ringsted finder man dog vel en
Pige giæv,
om hun af Barns Been end bi var
snøret skiæv –

Hvilket vil sige, at Damerne i Ringsted ikke vanprydede sig med Snøreliv – den Gang saa lidt som nu! Nej, man var den Gang – rimeligvis af Nød – spartansk i al sin Færd:

For rydske Sobler og for plettet Los og Maar,
vi ta’r til Takke med graa Katteskind og Faar.

For Rhinskvin og for Sec vi bruge Øll paa danske,
vor Miød det samme gjør, som Vin gjør hos de Spanske (69)
Et Rømer Brændeviin et al vore Aquavit,
naar vi ei have Smør, saa tør vi tage Fidt-

Læserne forstaar forhaabentlig Meningen – et jævnt og virksomt Liv uden Nykker, krydret med Øl og Brændevin -; om det har været muntert, fortæller Coccius intet om. Men Erhvervslivet har været sundt:

Da vi ei Skibe har, her ingen Skibe strander,
af enist lille Sø vi all vor Fæmon vander;
for Kiøbmænd og Trafich har Ringsted meget godt,
derfor man sielsen hør her spilles Bancherott-

Dernæst fortælles om, at man i Stedet for Porte nøjer sig med Gadeled. Heller ikke har man mange Stræder, men kun en Gade gennem hele Byen. Paa Byens Vagt spenderer ma ikke meget, det er uforholdent; thi man har lige saa vagtsomme Gæs som Rom i gamle Dage. (70)

Ganske interessant er det at mærke sig, at den samme Stolthed, som Byens Borgere føler over deres Kirke, ogsaa var til Stede den Gang:

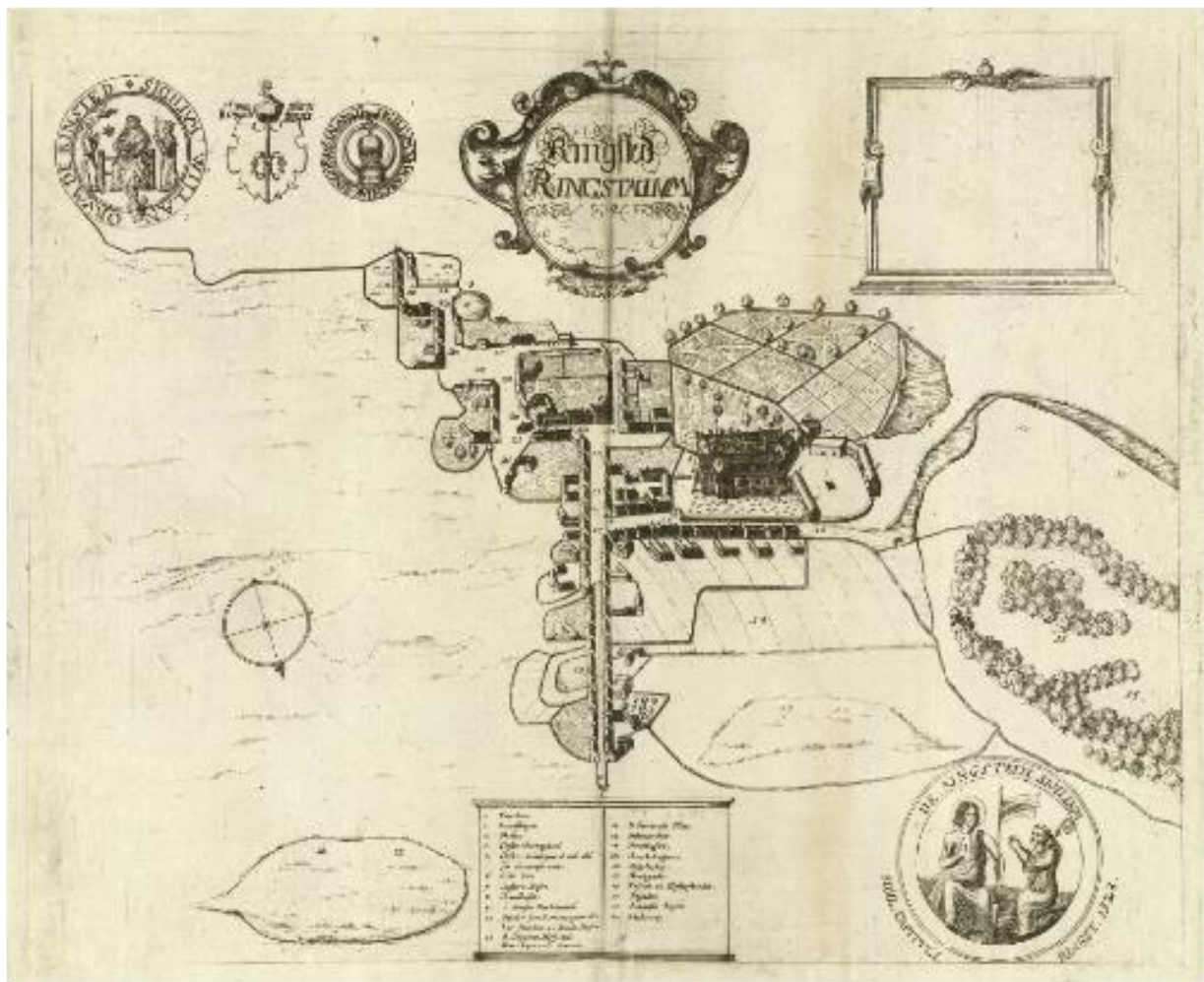
En Ting vi bedre har end fleste Sjællands Steder,
en Kirke; Skade var, om den skal falde neder;
det er Svend Norbags Værk, han bygde den af Grund,
hvo holder den ved Magt, den vil jeg regne rund.
Fru Anne Hardenberg har givet Skolen Rente,
en Urne, Due og; men hver Mand raaber giv,
men faar hun ingen Hjælp, da mister hun siy Liv.

Hvoraf man skønner, at det hr set sort u for Kirken, og at der var mange, der – ligesom nu – overrender Staten med deres; ”Giv!” – den Gang maaskee med større Grund end nu.

=====

Det ældste Grundrids af Ringsted

Det eneste Grundrids af Ringsted fra ældre Tid, der er kommet os for Øje findes i Resens Atlas Danicus. Det er egentligste Forstand et Haandarbejde, baade hvad Text og Plantegning angaar, idet der kun findes enkelte Afskrifter. Peder Hansen Resen var en sjælden lærd Mand med stor Sans for sit Fædrelands Historie parret med en indgaaende juridisk Kundskab, der var Grundlaget for hans private Gerning. Til sit Atlas begyndte han at samle Materialet i 1666 og i 1685 var Arbejdet tilendebragt saa vidt, at gennemgaa det. og befordre det i Trykken. Det sidste skete dog aldrig. Hans egenhændige Manuskript gik til Grunde ved Universitets bibliotekets Brand i 1728, men Afskrifter er bevarede.

1. Kircken.	12. S. Giertruds Plats.
2. Landstinget.	13. Hestemarcket
3. Skolen.	14. Nørrehavne.
4. Kloster-borregaard.	15. Munkehavnen
5. Kloster-Lædegaard udi ald sin circumferentz.	16. Mølleløkket.
6. Lille Sø.	17. Nørregade.
7. Klosters Havne.	18. Torsvet oc Klosterstredet.
8. Raadhuset.	19. Søegaden
9. S. Hansis Kirkegaard.	20. S. Hansis Søgen.
10. Støden som Dommersgaarden har standen oc deuds Havne	21. Pæleborrig
11. S. Jørgens Hospitals Kirkegaards Stred	

Ser vi nu paa Planen over Ringsted, (72) vil vi strax opdage den Mærkelighed, at det er vendt op og ned – kartografisk set – paa Byen, idet Nord er nedad, medens det jo almindeligvis er opad paa et Kort. Men dette fraset er Tegningen i øvrigt særdeles tydelig. Og den giver altsaa et Billede af Byen, saaledes som denne skal have set ud paa den Tid, da Lavrids Koch digtede sine Vers om den.

Det Billede, Ringsteds Gader – da af dem, der existerede den Gang – danner, er i visse Henseender ikke lidet forskelligt fra Nutiden.

Det ser saaledes ud, som Nørregade og Søgade, der begge bar deres nuværende Navn, dannede en i Hovedsagen sammenhængende Linie. Den Husrække, der nu ligger mod Øst paa Torvet, var den Gang rykket frem, omtrent i Linie med Søgades østre Husrække, dog som det synes i meget spredt Bebyggelse, der altsaa i de kommende Tider er helt forsvundet.

Medens Søgade jo nu slutter af ved Stien over Klostermarken, synes (73) den for de godt 220 Aar siden at have fortsat sig i en Bue, hvor Stien nu gaar bag om Haverne op imod St. Hansgade. Dog har Søgade i det hele været svagt bebygget, og paa den Del der buer sig bag om St. Hansgades nuværende Haver, ses der kun at have ligget 3 Huse.

Af andre Kilder ved vi for øvrigt, at Søgade er meget gammel. Den Sø, som Sagnet har villet anbringe her, hører i hvert Fald en meget fjern Fortid til. Af et Kongebrev fra 1582 ser vi, at der nævnte Aar er givet Anne Mortens Ladegaardskvinde Skøde paa et Hus i ”Siøgaden”, tilhørende Ringsted Kloster. (Eb Ladegaardskvinde maa ikke forveksles med Nutidens Ladegaardslemmer. Ladegaardskvinder eller Ladegaardspiger var fast kvindelige Medhjælpere i Klosterets Ladegaard.)

St. Hansgade var heller ikke den regulære Gade som nu; det blev den først i Løbet af 1800-Aarene. Den udgik ifølge Resen fra den sydlige, da bebyggede Del af det nuværende Torv (74) og havde samme Retning som nu indtil ”Pileborg”; derfra bøjede Gaden stærkere mod Syd end nu, men slog saa atter et brat Knæk mod Øst og udvidede sig samtidig til den dobbelte Brede. Til højre herfor laa St. Hans Kirkegaard med sin Graverbolig.

Omtrent hvor St. Hansgade nu slutter – paa det her givne Rids synes Gaden at være gaaet lidt længere mod Sydøst – findes en Angivelse af ”Steden, hvor Dommergarden skal have standen og dens Haffve”; nærmere Underretning herom har vi ikke kunnet tilvejebringe. De saakaldte Dommergaards Have synes at have omfattet en Del af den Grund, der nu danner Kirkegården.

De nyere Gader, Dagmars og St. Knudsgade, volder os ingen Besvær, de existerede jo ikke den Gang.

Nørregade var den Gang Byens anseeligste og som det synes ogsaa mest bebyggede Gade, idet den øvrige Bebyggelse synes meget spredt. Paa den Plads, hvor nu Maler Jacobsens Ejendom, Peetz Pakhus og en (75) Del af Central ligger, har der, saa vidt man kan skønne, ikke været nogen Bebyggelse, hvad der har gjort Udsynet til Kirken fra St. Hansgade frit.

Selve Nørregade mandede som nu ud paa Torvet, men Torvet har ikke været saa anseeligt som nu; det omfattede den Gang kun en Plads, der mod Syd laa omtrent i Linie med Tingstenene og formentlig en Del af den Plads, Raadhuset nu ligger paa. Her laa en Gang saa vidt vides den Gæstgivergaard, hvor Karl Gustav sagde de bevingede Ord om, at det kunde være ligegyldigt, om de Danskes Konge hed Karl eller Frederik.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Kirken dominerer selvfølgelig Byen. Dens søndre Korsarm nævnes Stolen (Latinskolen, der nedlagdes 1739) og dens nordre Korsarm Landstinget, der som holdtes i Sidekapellerne. Pladsen foran Kirken (mellem den nuværende Kirkegaardsmur og Kirken) nævnes ogsaa "Landstinget". Dette var skilt fra det saakaldte "Closterstræde" (den (76) nuværende St Bendtsgade ved en Mur eller et Plankeværk.

Mod Øst i Nørregade findes paa den nuværende St. Jørgensgaards Plads anført Betegnelsen St. Jørgens Hospitals Kirkegaardsstræde.

Det omraade, der nu omfatter Haverne bag Amtstuegaarden, St. Bendtsgade og de sydligste af de vestre Haver ved Nørregade (omtrent til Rørbyes Gaard) nævnes Nørrehaven. Nord herfor findes en aaben Plads, der kaldes "Hestemarcket" – muligvis Stedet, hvor Heste- og Kvægmarkederne er bleven holdt.

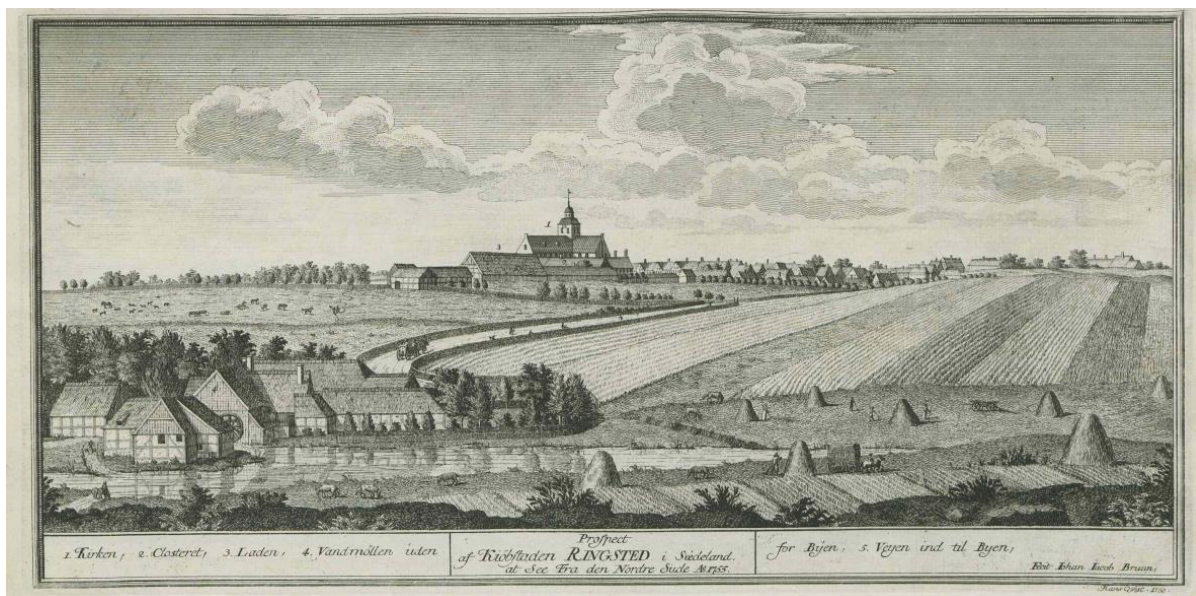
Uden for Byen Vest for Roskildevejen findes angivet St. Giertruds Plads, hvilket tyder paa, at der her har ligget et Hospital i den katolske Tid. Om dette vides dog intet nærmere.

Hvad Byens Omgivelser i øvrigt angaar, kan nævnes, at der i Nærheden af den daværende Klosterhave, som omfatter en stor Del af den Plads, hvorpaa Ringsted Klosters nuværende Avlsgaard er bygget, findes (77) anført en Sø med Navnet "Lillesø".

Ned mod Aaen findes en Plantning, der nævnes Munkehaven. (Rester af denne Plantning er endnu at se paa et i 1761 af Johan Jacob Bruun udgivet Kobberstik af Ringsted i Novus Atlas Daniæ.)

Endelig nævnes Agrene ned mod have Mølle som "Mølleløcket" (=Mølleløkken).

Af Ridset af Kirken fremgaar, at Klosterets Borggaard og Ladegaard har ligget tæt op ad Kirken; dette er jo noksom bekendt, og det blev senere i Tiden Aarsag til Kirkens Ulykke. (78)

Johan Jacob Bruun i Novus Atlas Daniæ 1761

=====

St. Jørgens Hospital og Kapel i Ringsted.

Det tidligere omtalte Navn paa Resens Atlas: St. Jørgens Hospitals Kirkegaardsstræde fortæller et helt Stykke Historie, det nemlig, at der til St. Jørgens Hospital har hørt baade en lille Kirke og Kirkegaard.

St. Jørgens-Gaardene eller Hospitalerne stammer fra den tidlige Middelalder, da saadanne oprettedes i de fleste Købstæder. De laa i Reglen i Byens Udkant og optog Spedalske og andre haardt lidende Medmennesker, som ikke kunde bjerger sig ved Tiggerie eller paa anden Maade. St. Jørgens Hospital i Ringsted nævnes allerede 1261 og har da rimeligvis allerede haft adskillige Aar paa Bagen. De Ulykkelige, der maatte ty hertil, levede afsondret fra den øvrige Verden. De kunde kun dyrke Gud i Hospitalets egen Kirke eller Kapel, og efter Døden stedtes de til hvile paa Stiftelsens Kirkegaard. (79)

Midlerne til Hospitalets Opretholdelse samledes af en Klosterbroder, der drog omkring i Omegnen med sin Kærre og tiggede Penge og Levnedsmidler sammen; en saadan Optræder kaldtes en Terminbroder. Omkring Reformationen skiftede Stiftelsen Karakter og blev et Slags Fattighus for vanføre Gammelfolk. Og fra Tiden i Halvhundredeaaret efter Reformationen har Historikeren Dr. Rørdam fremdraget nogle interessante Oplysninger.

At Kongen til en vis Grad har interesseret sig for Hospitalet fremgaar deraf, at Frederik den Anden i Januar 1585 bevilger Hospitalet Kronens Part af Korntienden i Allindemagle Sogn.

Men 14 Aar efter er det rent galt. Der har været stor Strid mellem Lensmanden paa Ringsted Kloster, Lave Beck til Førslev, og Hospitalets Forstander, Hans Søffrensen. Lensmanden har paa Kongens Vegne klaget over Hans Søffrensens Forvaltning af Klostret. Om Følgerne af denne hedder det: (80)

”Kirken, hvori de Fattige havde deres Bolig, er nedfalden, Kirkegaardsmuren nedbrudt og Gaarden forfalden. Hans Søffrensen har i 13 Aar ikke gjort Regnskab, han er dertil gammel, skrøbelig og kan intet erstatte.”

Under Medvirkning af Sognepræsten, Peder Krage, Borgemestrene Christoffer Jensen og Jørgen Hansen samt Raadmand Claus Pedersen kommer der dog et Forlig i Stand.

Tienden fra Allindemagle skal anvendes til Kirkens Opbygning, Hans Søffrensen skal selv opføre Stuebygningen og dertil give de Fattige Fetalje (Levnedsmidler).

Ligeledes skal han lade en Hest med Karl og Bøsse ”drage i Termin” og tigge for de Fattige, og hvis Karlen er flittig, skal han have en Trediedel af Almissen. Endvidere skal Hans Søffrensen selv holde en Bøsse, med hvilken han skal møde, naar fremmede Adelsmænd gæster Byen og anmode dem om en Gave.

I hvilket Omfang disse mærkelige (81) Foranstaltninger, der dog kun ligger 300 Aar tilbage i Tiden, er kommen til Udførelse, er vi ikke i Stand til at dømme om.

Men fra den Tid, man har den næste Efterretning – nemlig 1614 – hed Forstanderen Maurids Ingvorsen. Af et Regnskab fremgaar det, at der er fire vanføre Kvinder i Hospitalet, og at Hospitalerne oppebærer Indtægterne af St. Jørgensgaardens Marker (nemlig Stubbemarken,

”Vellummarken” og Aamarken) samt Allinde Tiende og Indtægterne af en Gaard i Tokkerup og en i Hømb.

Stiftelsen sang imidlertid paa sit sidste Vers. Dens Arbejdsmaade var upraktisk for en nyere Tid. 1631 sluttes der en Overenskomst, hvorefter Hospitalets Indtægter overføres til Vartov, mod at Ringsted By faar Lov til at belægge fire Senge i Vartov.

120 Aar efter Nedlæggelsen findes endnu Kirkegaardsstrædet. Nu lever Navnet som bekendt dels i St. Jørgensgaard i Nørregade, dels i Ny (82) St. Jørgensgaard uden for Nørregade.

(Den nuværende Ejer af St. Jørgensgaard i Ringsted, Hr. Chr. Fischer, har meddelt Forfatteren, at der da den nuværende Gaard opførtes i 80`erne, ved Udgravningerne fandtes forskellig Murlevninger i Grunden, bestaaende for en væsentlige Del af røde Munkesten. Man mente, at det var Kælderrummene til den gamle St. Jørgens Stiftelse, man var stødt paa, men nærmere Undersøgelse foretoges ikke.

Læge Bølling, Ringsted, meddeler os i Tilslutning hertil, ved dybere Gravninger for en Del Aar siden, da Gas- og Vandrør blev nedlagte, fandtes ogsaa Levninger af Skeletter i Grunden.

St. Jørgensgaards Jord, der nu ligger til Ny St. Jørgensgaard, hører under Landsognet.)

St. Jørgens Hospitals Historie er jo ogsaa et Led i Byens Fattigvæsens Historie. Af særlige Bidrag til denne har vi i øvrigt ikke mange (85) at bringe. Et ordnet i Fattigvæsen fandtes jo først langt op i Tiden Ovenfor er omtalt, hvorledes der ved en ”Terminbroder’s Udsendelse skaffedes Midler til Veje til Fattighjælp.

En anden Fremgangsmaade, der ogsaa stammede fra den katolske Tid, var den saakaldte ”Korsebør”, hvor Præsten ledsaget af Degnen vandrede ud over Markerne og velsignede disse, medens Folket som Tak bragte milde Gaver, der skulde komme de Fattige til Gode.

For øvrigt var en af Byens Embedsmænd ”Stodderkonge”, der skulde paase, at ingen af de fattige Omstrejfare blev i Byen mere end en Nat.

- Den frivillige Fattigforsørgelse holdt sig flere Hundredaar.

Først i 1731 udkom en Forordning om større System i Fattigforsørgelsen.

Og omtrent ved samme Tid fik Ringsted en væsentlig forbedret Fattiggaard.

Manden, der drog Omsorg herfor, (84) var Byskriver Jørgen Nielsen Rothenburg, hvis Epitafium med Maleri af ham selv, hans to Hustruer og deres Børn, findes i Ringsted St. Bendts Kirke. Rothenburg døde 1737. I Fundatsen til hans Stiftelse hedder det, at han har skænket et Hus paa 10 Fag i Søgaden ”til 6 – 8 Fattiges Beboelse”. Og hans Enke, Hedevig, har under 31. Maj 1737 – antagelig ved hans Død – skænket 300 Rigsdaler. Huset, der indtil da havde været privat udlejet, beboedes ved Fundatsens Stiftelse af Peder Nielsen, Anders Vægter, Christen Taastrup og Dorthe Sørrensdatter, der blev opsagte til Fraflytning. Lejligheden gaves herefter til ”de mest nødlidende og fattige Almissemænd i Byen”, og vi faar at vide, at disse er: Else Nielsdatter, Rasmus Loch og Hustru og Mette Skaanings. Og det tilføjes, at om nogle af Hedvig Jørgen Rothenburgs Paarørende bliver nødlidende, skal de have Adgang til Fattighuset (86)

=====

De, der sad til Doms paa Sjællands Landstings Stol.

Alle de sade paa Sjællands-
fars Landtings Stol
i Tiden saa stride, der randt ..

I strengeste Forstand hører nærværende Afsnit egentlig ikke ind under Købstadens særlige Historie. Dertil har Landsdommernes Stilling været af for almen Karakter. Socialt har de været knyttet til Godsherrerne omkring paa de sjællandske Borge, i hvert Fald for den ældre Tids Vedkommende. Senere, da ogsaa Borgerlige klæder Dommersædet, ændres dette Forhold dog selvfølgelig. Men hvorledes det nu er eller ikke, saa tør man sikkert gaa ud fra at adskillige af disse Mænd ogsaa har haft nogen Betydning for den By, der var Hovedbyen i deres Embedsomraade.

I de genopførte Sidekapeller til St. Bendts Kirke hænger 37 Vaabenskjolde for lige saa mange Landsdommere (86) gennem et Tidsrum af ca. 270 Aar. Denne Samling er af betydelig historisk Interesse. Og er af betydelig historisk Interesse. Og en ikke uvittig ældre Skribent – muligvis en Præst – har paa en Tavle i St. Bendts Kirke sat samtlige disse Dommere følgende snurige Minder:

Som Templet samler de gode og onde,
Naar Herren Han kalder dem baade *),
Som Graven savner have Ridder og Bonde,
Naar Tiden ei magter at raade,
Saa Mindet bevarer i Aarenes Række
Henfarne af stridigste Værd,
Navne, der straalere giennem Seclernes Dække,
Tidt fæere Ane ei værd.
Thi finder Du her i den buntede **) Skare
Æble, Du kiørlig hukommer,
Hvis Minde Di stræber med Lyst at bevare,
Og mangel jammerlig Dommer,
Alle de sade paa Sjællandsfars Landstings Stol

*) begge **) brogede (87)

I Tiden saa stride, der randt,
Og herlig straalere vel Mangel som Retfærd's Sol,
Mens flere i skyldig Glemsel svandt.
Vend kiærlig da hid til de Gjæve,
Trofast de værnede om Lov og Ret,
Thi end Dit erkjendtlige Minde de kræve,
Ædle ved Daad, ei stolte ved Æt:
Lad Resten og Tallet da Rækken udfylde,
Saa var jo Livets den vanlige Gang!
Kun Daarer skal Daarskab og Tomheden hylde

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Og knæle for Fødsel og borgede Rang,
For Viisdommens Yndling, for Retfærdigheds Tolk
Slætter Saga sin Evigheds Krans:
Saa skal i hædrende Minde Dannernes Folk
Ikkun hylde den renere Glans.”

Rækken af sjællandske Landsdommere, saaledes som den fremgaar af de ophængte Vaabenskjolde, er følgende:

Basse Christophersøn 1530
Claus Daa 1551, (88)
Herluf Skave 1553
Bjørn Andersøn 1562,
Lave Beck 1571,
Andreas Dresselberg 1585,
Vilhelm Dresselberg 1605,
Axel Urne 1622,
Jakob Ulfeldt 1624,
Jørgen Seefeldt 1630,
Christen Steensøn 1663,
Oluf Brockenhuus 1665,
Jesper Hiort 1669,
Christoffer v. Wolffen 1672,
Andreas v. Engberg 1673,
Holger Parsberg 1677,
Rasmus Schøller 1684,
Hans Ehm 1690,
Tage Cholt 1692,
Oluff Bornemann 1707
Poul Eggers 1711,
Johannes Finckenhagen 1726,
Peter Benzon Mylius 1732,
Morten Munthe 1737,
Bolle Willum Luxdorph 1738,
Hans Christoffersen Hersleb 1745,
Peder Kraft 1746, (89)
Frederik Brabrand 1746,
Niels de Hofman 1750,
Otto Christopher v. Munthe af Morgenstjerne 1758,
Tyge Rothe 1765,
Jens Bruun Neergaard 1769,
Hans Brinck Seidelin 1773,
Thomas Bartholin 1781.

Naar man gaar denne Række igennem, støder man ikke paa særlig mange, hvem Historien har ”kiærligt hukommet” – som der staar i Digtet. Vi finder adskillige Bærere af gamle Slægtsnavne. Men Historien har jo bevaret os flere Krigernavne end civile Navne.

Basse Christophersøn kender vi intet til, skønt han sad som Landsdommer i 21 Aar, og hans tvende Efterfølgere Claus Daa og Herluf Skave – begge hørende til ældgamle Adelsslægter – træder ogsaa kun svagt frem gennem Historiens Taageslør. Bjørn Andersøn af Slægten Bjørn, der var forlenet med Fredsgaarde, hørte til den lærde Adel. Han var den næstsidste af en gammel (90) Slægt. Thi skønt han havde haft 9 Børn uddøde Slægten dog med hans Søn. Lave Beck har vi hørt om andet Steds i disse Skildringer fra det Smædevers, Tyge Brahe lavede om ham. I øvrigt ejede han Førslev. Han havde studeret i Wittenberg og deltog i den store nordiske Krig, hvorefter han i 1571 blev Landsdommer i Sjælland. I 1584 fratraadte han, og Andreas Dresselberg blev hans Efterfølger; om ham ved man kun, at han fratraadte 1590 For at overtage Aalholm og senere Holbæk Len. Derefter traadte Lave Beck atter til som Landsdommer og beklædte Embeder og forlenedes i Modsætning til tidligere Dommere – der havde maatte nøjes med Fredsgaarde Len – med Ringsted Klosters Len; han beklædte Embeder til sin høje Alder; 75 Aar gammel fratraadte han og døde 2 Aar efter (1607). Saa har Lave Beck, som Tyge Brahe paastod melet sin Kage paa Kongens Bekostning, saa er det i hvert Fald ikke bleven opdaget.

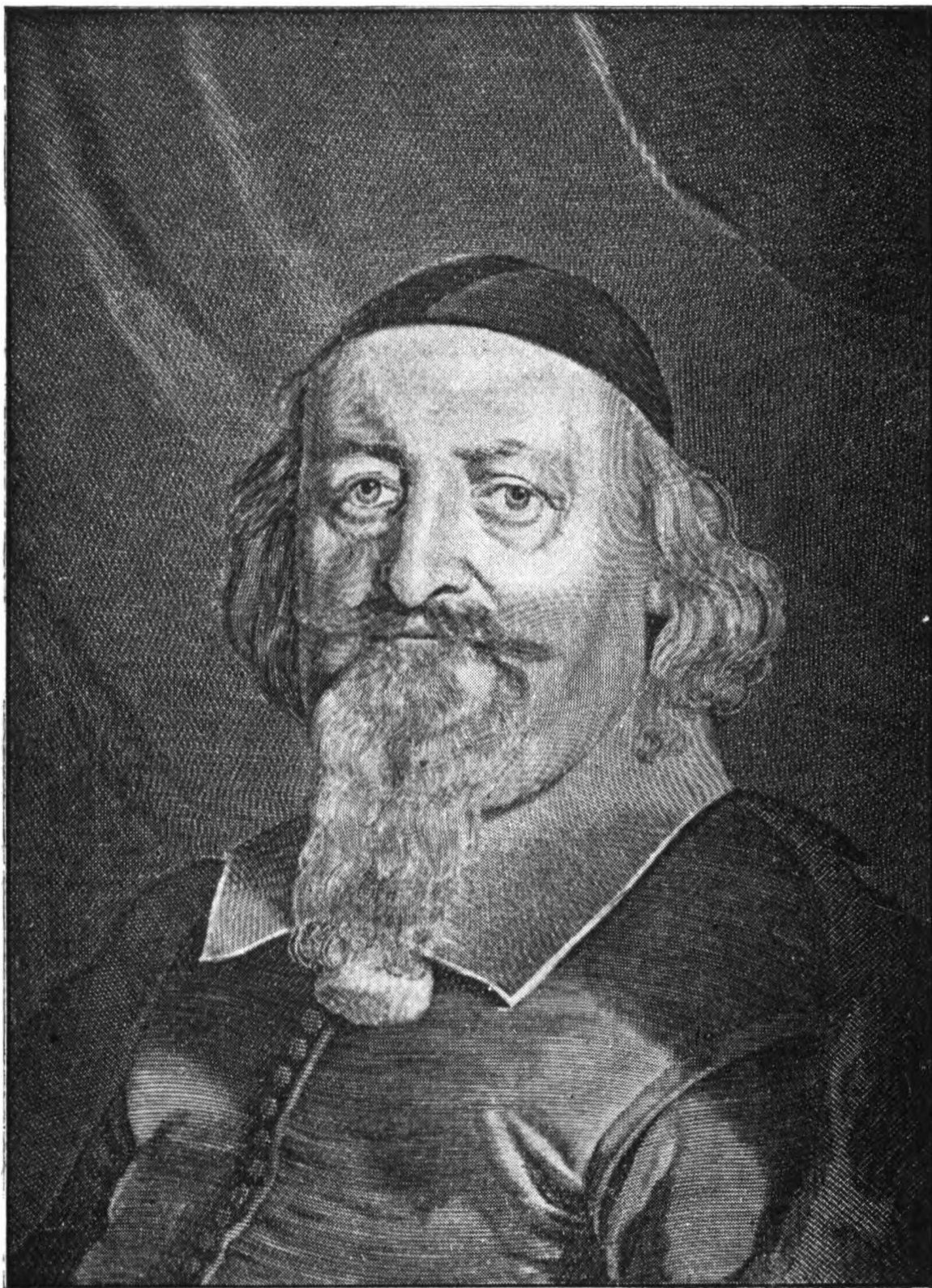
Efter Lave Beck blev en Broder til (91) ovennævnte Andreas Dresselberg – Vilhelm D. – Landsdommer. Ifl. Skjolderækkem skal Vilh. Dresselberg have fungeret som Dommer til 1622; men det stemmer ikke med, hvad Biografisk Lexikon oplyser; ifølge dette skal Andreas Dresselberg allerede i 1615 have fratraadt Embeder, og Grunden hertil var den, at han i Hidsighed skal have dræbt en af sine Tjenere, hvorfor han maatte rømme Land og Rige. Med ham uddør ogsaa en gammel Slægt.

De to følgende Landsdommere spiller ingen videre Rolle; de er begge Ætlinger af gamle Adelsslægter, som forsvinder af Danmark Historie i de nærmest følgende Slægtled. Den første er Axel Urne, der kun klæder Landsdommerembedet i 2 Aar. Han var som saa mange af sine Standsfæller en velstuderet Mand, der havde hentet sig Kundskab paa Skolebænk i Malmø og Sorø og derefter studeret ved tyske og svejsiske Universiteter. Megen Sorg ramte ham i hans Ægteskab med Birgitte Gyldenstjerne; en Ligsteen i St. Bendts Kirke (med (92) en Barneskikkelse) fortæller om en af disse Sorger: en mistet lille Søn, der kun naaede en Alder af $\frac{1}{2}$ Aar. Urne havde 5 Børn, men 3 af disse døde før ham, og en fjerde fulgte kort efter ham i Graven. Axel Urne, der fratraadte Landsdommerembedet 1624, døde allerede 2 Aar efter. Samme Aar har han og hans Hustru skænket St. Bendts Kirke de hellige Kar, som den Dag i Dag bruges ved de hellige Handlinger i Kirken.

Hans Efterfølger paa Landsdommersædet var Jacob Ulfeldt til Bavelse. Han hørte til den mægtige Ulfeldtske Adelsslægt, his Rolle i Danmarks Historie er udspillet med det store Forræderi, som i næste Slægtled blev begaaet af Corfits Ulfeldt, med hvem han var nær beslægtet. Hans Embedsbane i Ringsted var Kort. Allerede 1630 trak han sig tilbage, og Aaret efter døde han.

I Rækken af Sjællands gamle Landsdommere fortjener intet Navn en saa hæderværdig Plads som Jørgen Seefeldts.

Skildringen af hans Levned vil (93) tage større Plads end Flertallet af de Andres tilsammen; men det fortjener det.

Jørgen Seefeldt.

Danmarks Riges Raad, Landsdommer i Sjælland.

I 33 Aar klædte hans Landsdommernes Sæde, og i lige saa mange Aar var han Lensmand i Ringsted Len. Skønt vi ikke kender meget til hans Forhold til den omgivende Befolkning, har hans Betydning for denne dog sikkert ogsaa været stor særlig i de onde Aar, hans Embedsgerning falder i ...

Den 31 Marts 1630 gav Kong Christian den Fjerde ”vor Mand, Tjener og Landsdommer udi vort Land Sjælland,” Hr. Jørgen Seefeldt Forleningsbrev paa Ringsted Kloster, og under 30. f. M. udgik der Følgebrev til Klostergodsets Bønder, at de skulde til Philippi Jakobi Dag (1. Maj) svare Afgifter til Jørg. Seefeldt.

Dermed træder denne ejendommelige Adelstype fra den danske Adels sidste Glanstid inden for Rammen for vore Skildringer. Men allerede da for Aar tilbage har han spillet en Rolle som en af Rigets (94) betroede Mænd. I 1624 – under Trediveaarskrigen – benyttes han ved Udførelsen af et saa mærkeligt Ærinde som Fængsling af en Mand i Malmø, der stod i Forbindelse med Katolikerne. Senere var han i Kongens Følge, og han deltog i den danske Del af Trediveaarskrigen; da Landet efter det ulykkelige Salg ved Lutter am Barenberg trues af de Kejserslige, sættes Seefeldt i Spidsen for Samsøs Forsvar. Senere blev han benyttet i en vanskelig Sendelse, idet han paa den danske Konges Vegne skulde foreslaa Gustav Adolf, som den Gang stod i Tyskland, Forbund med Danmark mod de Kejserslige. Senere var han kongelig Sendemand under Forhandlingerne med Hollænderne og den gottorpske Hertug – endelig Sendemand ved den ulykkelige Fredsslutning i Brømsebro 1645, da det dansk-norske Rige mistede saa store Omraader. Han var Rigsraad og Kongens betroede Mand i mange Sager.

Han var en human, fordomsfri og patriotisk Mand, der sikkert hat næret (95) varm Kærlighed til sit Land og til dem, der stod nærmest under ham. Hans Retsindighed som Dommer berømmes, Venner eller Gaver kunde ingen Sinde forlede ham til en uretfærdig Dom.

Det er en Kendsgerning, at mellem den gamle danske Adel – den, der efter Enevældens Indførelse i stort Omfang erstattedes af en tysk Lejesvende – eller Lykkeridder-Adel – var der mange fremragende, dygtige og indsigtsfulde Mænd. Jørgen Seefeldt var en af disse. Ved siden af sine politiske og juridiske Interesser optoges Seefeldt særlig af boglige Sysler.

Og det at han knyttede sit Navn til et Samlerværk af enestaaende Slags, har sikkert i højere Grad end hans politiske Fortjenester bidraget til at sikre hans Navn for Efterslægten.

Han var en velhavende Mand, Slægten stammede fra Jylland, hvor betydelige Ejendomme tilfaldt Jørgen Seefeldt, efterhaanden som Dødsfald indtraf i Familien. Tilmed (96) var han en stille Mand, levede ugift og brugte ikke meget til Livsfornødenheder, hvorfor han har haft Raad til at udvide sin Bogskat.

I en Tid, hvor Borgenæs Sale hyppigt kun genlød af Bægerklang, er der da paa den gamle Klostergaard ved Ringsted levet en ejendommeligt stille Forskerliv, kun afbrudt af Lensmandens Rejser i kongelig Sendefærd. Han har staaet i Forbindelse med mange af sin Tids anseteste Mænd, saaledes vides, at den kollandiske Geograf og Kortstikke Johann Jansonius skænkede ham et Landkort over Sjælland, et for sin Tid enestaaende Værk. Selv anvendte Jørgen Seefeldt betydelige Summer til sin Bogsamlings Forøgelse, og mange vilde gerne staa sig godt med Kongens mægtige Tillidsmænd og skænkede ham sjældne Værker. Islændingen Brynjulf Svenson, der 1639 blev

kaldet til Biskop af Stalholt, besøgte saaledes Seefeldt paa Ringsted Kloster og gav ham ved denne Lejlighed flere enestående islandske Haandskrifter, ligesom han (97) senere sendte ham kostbare norske Sagaskrifter.

Samlingen, der efterhaanden var voxet til 26,000 Bind, og som ordnedes af Bibliotekarere, indeholdt en Mængde sjældne Skrifter af meget høj Alder angaaende hele Nordens Historie.

Berømte Videnskabsmænd fra Ind og Udland har gæstet Ringsted, og alle havde været højlig forbavset over den rige, sjældne Bogskat, der endog indeholdt Værker, som man forgæves vilde søge i Vatikanet.

En af Seefeldts Bibliotekarere var en indvandret Rostocker, der en Tid havde været Bibliotekar hos den lærde Holger Rosenkrantz til Rosenholm, og som kom til Ringsted 1642. Han blev, efter at være kommen Seefeldts Tjeneste i Ulykkesaarene, næsten blind og vaander sig i et Klageskrift over sin triste Skæbne. Han mener selv, at hans stadige Syslen med Bøger har ødelagt hans Øjne, saaledes at han paa sine gamle Dage var nødt til at ”søge alles Barmhjertighed = tigge sig frem. (98)

I selve Ringsted har der næppe været mange, der har haft Adgang til at lære den mærkelige Bogsamling at kende. Derimod har der gaaet hyppigt Bud baade mellem Sorø lærde Skole og Ringsted Kloster og mellem Herlufsholm lærde Skole og Klosters Bibliotek.

Som den gæstmilde og fordomsfri Mand, Jørgen Seefeldt var, aabnede han beredvilligt sin Bogsamling for baade inden- og udenlandske Lærde.

Den lærde Sprogforsker og latinske Digter Zacharias Lund, der fra 1646 – 54 var Rektor ved Herlufsholm, var medvirkende ved Ordningen af Biblioteket og en Tid Bestyrer af dette.

De lærde Mænd, der var knyttet til Sorø, var som nævnt meget hyppige Gæster paa Ringsted Kloster. Her fandt man Værker at sjælden Værdi, som man maatte søge forgæves paa Akademiet.

Bærere af Navne, der er bleven bevarede for Efterverdenen, har været hyppige Gæster her. Saaledes den senere kendte Retslærde og Sprogforsker, (99) Henrik Ernst, der efter at have været Tugtemester for Christian den Fjerdes Søn, Grev Valdemar Christian, blev Professor i Sorø, Matematikeren Hans Willumsen Lauremberg, der i 25 Aar virkede i Sorø og foruden at skrive en Matematik ogsaa dyrkede Musernes Kunst, Johan Raue, født i Berlin, der et halvt Aar medvirkede ved Ordningen af Seefeldts Bibliotek, hvorefter han ansattes som Professor i Sorø, for senere at ende som Bibliotekar hos Kurfyrsten af Brandenburg. Endelig nævnes den lærde Hollandsk-fødte Historiker Johannes Meursius som en hyppig Gæst paa Ringsted Kloster; han var kommen fra det hollandske Kulturcentrum i Leyden til Sorø, hvor Discipelkredsen var lille; samtidig overtog han Embedet som dansk Historiograf og har sikkert søgt adskillige Kundskab gennem Seefeldt rige Bogsamling til sit ikke fuldendte Arbejde om Danmarks Riges Historie. Men naar man skal maale den kulturelle Betydning Bogsamlingen har haft, maa dog særlig (100) nævnes Historikeren Staphn Hanssens (Stephanus) Navn; denne Mand, Søn af Professor Hans Staphensen ved Københavns Universitet, havde studeret i Leyden og kom 1630 til Sorø; Stephanus, der ved Neursius Død blev dennes Efterfølger, viede fortrinsvis sin Arbejdskraft til en Omarbejdelse af Saxo og til Afskrivning af gamle Kildeskrifter til Belysning af den danske Middelalders Historie; ogsaa han fandt stor Støtte til sine lærde Studier under sine Besøg paa Ringsted-Biblioteket.

Man vil af sidde spredte Oplysninger forstaa, hvilken befrugtende Vexelvirkning der har været mellem de to gamle Klosterbyer, og hvilket Grundlag der vilde kunne være skabt for kommende Tider, om ikke Ulykken var kommen imellem. Samtidig var det meget almindeligt, at Udlændinge, som rejste i Danmark, gjorde Ophold i Ringsted, og at fremmede Videnskabsmænd søgte Kundskab gennem Seefeldts Bogskat. Der var en Tid Tale om, at Kongen skulde have (101) erhvervet Biblioteket, men dette blev ikke til noget – formodentlig fordi Pengene var brugt i Krig, eller der ikke var Interesse for Sagen. I 1656 skrev Danmarks første statistisk-topografiske Skildrer, Ahrent Berntsen, at Seefeldt Bogsamling ikke har sin Lige i det danske Rige og udtalte Haabet om, at det ”Fædrelandet til Ære aldrig maatte splittes ad” – et forfængeligt Haab.

Aaret efter brød den svenske Krig ud. Karl Gustav stod i Polen, og Frederik den Tredje tænkte nu, at Tiden til at faa Hævn for de Danskes store Tab ved Freden i Brømsebro var inde. Krigen blev erklæret, men inden den mangelfuldt udrustede danske Hær var kommet blot nogenlunde paa Krigsfod, gik Karl Gustav som et Uvejr over de danske Øer. Corfitz Ulfeldt, der som Følge af Uenighed med Kongehuset var gaaet i svensk Tjeneste, havde et gammelt Udestaaende med Jørgen Seefeldt, der var Kongehusets tro Mand. (102)

Allerede mens Svenskerne endnu stod paa Lolland, havde han af Karl Gustav sikret sig Ret til at bemægtige sig den kostbare Bogsamling paa Ringsted Kloster; selv havde han en betydelig Bogsamling af 7000 Bind paa Bavelse.

Saaledes handledes der om denne Nationalskat, der nu laa uvogtet over for en rovbegærlig Fjende.

Den 12. Februar 1658 stod Fjenden paa Sjællands Grund, og faa Dage efter var hele Midtsjælland oversvømmet. Den svenske Konge opslog selv sit Hovedkvarter i Ringsted, hvor hele Hofstaten tog Bopæl. Næppe havde de svenske Tropper naaet Ringsted, før Ulfeldt lod Kongens Løfte virkeliggøre og føjede en ny Skændselsdaad til de andre. De Fredsunderhandlinger, der allerede før den 18. Februar tog deres Begyndelse i Roskilde, standsede ikke Ulfeldt. Ved sin Søn Christian Ulfeldt lod han Biblioteket i Ringsted paa Bøndernes vogne og hjulpet af svenske Soldater føre fra Ringsted Kloster til Bavelse. (103)

Meget er sikkert gaaet tabt under de raa Soldaters og de uvidende Karles Hænder. Da den hurtigt endte Krig fik sin foreløbige Afslutning ved Roskildefreden, var det meste af Bogsamlingen allerede paa Bavelse. Ulfeldt havde ved denne Fred ved Hjælp af de svenske Vaaben faaet sine danske Rettigheder og Ejendomme igen. Fra danske Adelsmænds Side søgte man at paavirke Ulfeldt til at skænke Bogsamlingen til Sorø Akademie, men derom vilde han intet høre. Senere tilbød han at sælge Biblioteket til Seefeldt for 6000 Daler, en Sum der, skønt stor efter Datidens Forhold, ikke tilnærmelsesvis svarede til Bogsamlingens Værd; men Seefeldts Pengesager var efter Krigen i en syndig Forvirring, da hans Ejendomme i Jylland var bleven plyndrede; muligvis har han som den gode, danske Mand, han var, ogsaa vægret sig ved at afslutte denne nedværdigende Handel med den foragtede Forræder.

Ulfeldt selv, der formentlig har følt Jorden brænde under sig, rejste nu til Malmø og førte det meste af (104) den værdifulde Bogsamling med sig. Skaane var jo ved Roskildefreden bleven afstaaet til Sverige, og nu var altsaa denne danske Nationalskat paa svensk Grund. I Eftersommeren 1658 udbrød Krigen paany. Karl Gustav havde ved Roskildefreden lammet Danmark, nu vilde han knude

det. I 14 Maaneder hærgedes Ringstedegnen af fjendtlige Tropper, som idelig var paa Gennemarsch i alle retninger, og alle røvede og plyndrede de, saa længe der blot var det allermindste at røve og plyndre af.

Hvad der var levnet paa Ringsted Kloster første Gang, maatte nu gaa til Grunde. Der fandtes saaledes paa Klosteret for ikke mindre end 1200 Rigsdaler Pergament og Pap til Haandskrifter og Indbinding af Bøger; det blev af Svenskerne slæbt til København og benyttet som Forladning til Kardætscher under Belejringen!

En Tid syntes der at aabne sig Udsigt til at faa Bogsamlingen tilbage Danmark. Ulfeldt, (105) der havde taget Ophold i Malmø, kom efterhaanden paa Kant med de svenske Magthavere. I Skaane, det gamle danske Land, var der megen Misfornøjelse med at være kommet under Sverig, og der dannede sig en Sammensværgelse med et Formaål i Krigens Løb at sikre Skaanes Tilbagevenden til Danmark. Ulfeldt mistænkes for at have Del i denne Sammensværgelse og blev belagt med Husarrest i Malmø.

Seefeldt sammen med andre, mod hvem Ulfeldt havde begaaet, mod hvem Ulfeldt havde begaaet Overgreb, forsøgte imidlertid at skaffe sig nogen Erstatning for deres store Tab, særlig beklager Seefeldt sig over Tabet af sit Bibliotek, hvis Værd han angiver til 50,000 Rigsdaler. Ulfeldt reddede sig imidlertid fra sine svenske Fjender ved Flugt, men maatte lade baade sit eget og Seefeldts store Bibliotek i Stikken.

Under hans derpaa følgende Ophold i Danmark førtes der Forhandlinger om, at Ulfeldt skulde afstaa sin "Ret" til Biblioteket og i det mindste drage Omsorg for, at det tilfaldt (106) Sorø Akademi. Men disse Forhandlinger blev resultatløse. Ulfeldt flygtede til Udlandet; og i Slutningen af Aaret 1661 førtes baade Seefeldts og Ulfeldts Bogsamlinger og forskellige andre under Svenskekrigen røvede Skatte til Stockholms Slot.

De var uigenkaldelig tabte for Danmark.

Seefeldt døde i Februar 1662, faa Aar efter at have set sit Manddomsværk ødelagt. Ulfeldt døde i Februar 1664.

Men heller ikke Svenskerne fik nogen videre Glæde af den europa-berømte Bogsamling fra Ringsted Kloster. I April 1697 nedbrændte Stockholms Slot og det i dette installerede kongelige Bibliotek, og derved brændte over 17,000 Trykte Bøger og derved brændte over 17,000 trykte Bøger og 1100 Haandskrifter: blandt disse sidste var adskillige af dansk Oprindelse, af hvilke enkelte udarbejdede af de foranske Professorer Meursius og Burser; de skænkedes til Universitetsbiblioteket i Upsala, men tilintetgjordes ved dettes Brand i 1702 (107)

Den mægtige Bogsamling, der kunde faaet overmaade kulturel Betydning, er helt udslettet paa en eneste Bog nær. Det er en dansk Bønnebog med "illuminerede" Tegninger, den er besørget skrevet i det 15. Aarhundrede af Marine Jespersdatter og findes den Dag i Dag i Universitetsbiblioteket i København.

Ganske nedslaaende er det ogsaa i denne Forbindelse at erfare, at en anden betydelig Bog- og Manuskriptsamling paa denne Tid vandrede fra Danmark til Sverig. Det er den meget værdifulde

Samling, som ejedes af den forannævnte Professor Stephanius ved Sorø Skole. Der var ført Forhandlinger mellem Stephanius og den danske Regering om Overdragelse af Samlingen. Da Stephanius døde i 1650, indledede imidlertid hans Enke, en Provstedatter fra Samsø, Forhandlinger med den svenske Rigskansler, og denne købte Samlingerne; denne Kvinde synes fuldstændig at have (108) savnet Sans for, hvad man skylder sit Fædreland. Af de ni i det svenske Arkiv tilgængelige Breve ses det endogsaa, at hun har erklæret hellere at ville brænde hele Samlingen, end at nogen i Sorø skulde faa den i Hænde.

. . . Når vi i Skolen læser om de dansk-svenske Krige, hører vi kun om Slagene. Om de indirekte Tab som f. Ex. det Seefeldske Biblioteks Forsvinden, ikke at tale om Befolkningens Lidelser, hører vi kun saare lidet.

Det foran meddelte giver et Bidrag til Forstaaelse af et Tab af en Nationalskat, som aldrig log sig erstatte.

Landsdommerne i 1½ Hundredaar fra 1663 til 1805 frembyder kun ganske enkelte Navne, om hvis Bærere der er bleven noget videre kendt for Efterverdenen. Landsdommerne vexler til Tider i ganske overordentlig hurtig Rækkefølge. Embedet synes nærmest at have været et juridisk Gennemgangsled til højere Stillinger i Centraladministrationen. (109)

Endnu træffer man paa Embedsskolen enkelte Ætlinger af den gamle danske Adel; men Forfatningsforandringen i 1660 afspejler sig ogsaa i Embedsbesættelserne. 1665 træffer vi Oluf Brockenhuus som Landsdommer. Han hørte til dem Kreds af Adelen, der i adskillige Henseender var nær knyttet til den Ulfeldske Slægt, men havde holdt sig klar ag dennes politiske Ulovligheder. Ringsted Klosters Len, som under de senere Landsdommere havde været forenet med Embedet, fik han dog ikke ved Tiltrædelsen af Landsdommerstillingen. Derimod meddeles det i Biografisk Lexikon, at han fik Bolig paa Kongsgaarden i Ringsted. Hans økonomiske Kaar var fortvivlede. 1668 maatte han fratræde, og Aaret efter fik to Kreditorer kongeligt Arrestbrev paa hans Person.

Af de følgende Landsdommere i Slutningen af 1600-Aarene kender vi kun lidt til nogle enkelte. Saaledes Andreas v. Engberg, der blev Landsdommer i 1673. Han havde tidligere været Sekretær hos Prins (110) Christian (senere den Femte) og forstod at bevare den kongelige Bevaagenhed. Han var en driftig Mand, der samlede sig en meget betydelig Formue, for hvilken han købte Ravnstrup Gods. Han var Landsdommer i fire Aar; og hans Efterfølger var den sidste Ætling af de gamle Adelsslægter, der klæder Landsdommersædet; det var Holger Parsberg, en Fædrelandsven, der under Svenskekrigen i 1657 udrustede tre Ryttere for egen Regning og selv deltog i Krigen bl.a. i Slaget ved Nyborg som 23-aarig ung Mand. Derefter gik han i Statstjeneste og blev 1677 Landsdommer, en Stilling han varetog indtil han i 1684 blev Højesteretsassessor.

Mellem de følgende Landsdommere er der Grund til at nævne Hans Ehm, der var en Haandværkersøn fra København, og Tage Chott, der blev Landsdommer 1692. Tage Thott hørte til den kendte dansk-svenske Adelsslægt, der tæller mange Bærere af dette Navn. Ved Skaanes Adskillelse fra Danmark ved Roskildefreden (111) 1658 kom an som havende sit Gods i Skaane under svensk Overhøjhed. og han syntes at finde sig deri med stort Velbehag; hun tog endog Tjeneste som Kammerherre hos den svenske Dronning. Da Danmark senere – under Christian den Femte – gjorde Forsøg paa at generobre Skaane, var der sikkert adskillige gamle danske Undersatter, som haabede paa et heldigt Udfald af denne Kamp. Tage Thott fik Skyld for at være en

af disse, og han klarede i hvert Fald ikke bedre fro sig end at Svenskerne fradømte ham Ære, Liv og Gods. Han redede sig til Danmark, hvor han ikke alene frelste Æren og Livet, men ogsaa fik meget Gods. Han var o mange Aar Amtmand over Sorø og Holbæk Amter og blev 1692 Landsdommer. I sit 48. Aar tilgiftede han sig med den 21-aarige Petra Sofie Reedtz Næsbyholm, Bavelse og Thurebyholm, hvor han døde 1707.

Mest kendt af de følgende Landsdommere er Bolle Willum Luxdorp, der var Landsdommer fra (112) 1738 – 1744. Han ejede Mørup Gods og var en alt andet end praktisk, men højt oplyst og levende interesseret Mand og en fremragende Jurist. Hans Barndomshjem – den gamle Herregaard, der laa midt i Hvidernes historiske Egn – hat sikkert haft stor Indflydelse paa hans litterære Interesser. Og naar Embedet eller Arbejdet paa Godset ikke lagde Beslag paa hans Kræfter studerede han Fædrelandets Historie og Oldtidens Klassikere. Endnu mens han sad paa Mørup, udgav han ”en Samling af smukke danske Vers.” Som Dommer nød han høj Anseelse for sin Skarpsindighed og store Samvittighedsfuldhed. Han var en yderst nøjsom Mand, men da i 1743 Mørup brændte med al den indhøstede Sæd, truedes han af Ruin. Heldigt for ham blev han Aaret efter udnævnt til Højesteretsassessor. Han flyttede derefter til København og solgte saa Aar efter Mørup (der dog først 1825 kom under Sorø Akademi). Luxdorph virkede saaledes temmelig kort i denne Egn; men (113) hans Retsindighed gjorde, at han nød stor Anseelse og var Medlem af forskellige vigtige Kommissioner, saaledes den store Landbokommision. Hans Levnedsskildrer (Biografisk Lexikon) skriver om ham: Af Ydre var han højst uanseelig: lille, noget skæv, grove Ansigtstræk, overordentlig nærsynet; dertil en haard og ikke behagelig Talestemme. Hans Temperament var tungsindigt rugende; men ved Samtale frembød han megen tør Humor og kunde være skarp vittig. Fremherskende i hele hans Færd var oprigtig Guds frygt, Trofasthed og et ædelt, varm Hjærte.

Jans Efterfølger, Hans Christopher Hersleb, var kun Landsdommer et Aar, hvorefter han flyttede til København, hvor han senere valgtes til Borgmester.

Det er for øvrigt ganske ejendommeligt at mærke sig, hvorledes Holbergs Samtidig er bleven paavirkede af den store Historiker og Satiriker. Om Luxdorph vides det, at han skrev Forordet til Udgaven af ”Peder Paars”. Om en af Luxdorphs (114) forgængere i Landsdommerembedet Peter Benzon Muliys fortælles, at han ejede en betydelig Haandskriftsamling, af hvilken Holberg hentede Stoffet til sin Skildring af Cort Adelaer. Og om Herslebs Efterfølgere, Peter Kraft, fortælles det, at han som Student paavirkedes stærkt af Holberg; i 1734 konkurreredes han om dennes Pris for smukke danske Vers; senere oversatte han forskellige lærde og filosofiske Stykker fra Engelsk, 1745 blev han Landsdommer, Aaret efter Godsinspektør paa Sorø Akademi.

1749 udnævntes Fr. Brabrand til Sonnerupgaard til Landsdommer; han spillede senere i Tiden en Rolle som Tilhænger af retfærdige Landboreformer. En af hans Efterfølgere, Otto Chr. Munthe af Morgenstjerne, var, modsat Brabrand, en saa hidsig Modstander af Stavnsbaandets Løsning, at Kongen afsatte ham fra hans Embeder.

To Landsdommere – Tyge Rothe og Jens Bruuns Neergaard – vil vi senere i disse Skildringer faa (115) til at beskæftige os nærmere med, hvorfor vi ikke her skal omtale dem nærmere.

Den sidste Landsdommer var Thomas Eickel Bartholin, der i 1781, da han udnævnes til Landsdommer, samtidig varetager Stillingen som Byfoged Postmester, Vejer og Maaler i Nykøbing

S. Da Landsdommerstillingen ophævedes i 1805, udnævntes han til Assessor i den nyoprettede Viborg Landsøverret.

Nedgangstiden efter Svenskekrigen og den store Brand.

Den Nedgangstid, der paafulgte de urolige Tider under Frederik den Tredje og videre, kom ogsaa i højt Mon Byerne til Skade.

Ved Overgangen fra 1600 til 17-Aarene og i Tiden derefter var Kaarene uendelig smaa her i Landet, og samtidig raadede megen Demoralisation. Man har fra omkring denne Tide Meddelelse om, at et sjællandsk Herredsfoges-Embedet overdrages til en Mand, som ikke havde anden Adkomst, end at hans Kæreste paa 4. Aar havde tjent Dronningen som Kokkepige! Bestillinger, Titler og Charger udbødes aabenlyst til Salg.

Byerne var i høj Grad mærkede af, at det var en tarvelig Tid. Deres Ydre var fattigt. Af grundmurede Bygninger var der saa godt som ingen, og mange Steder i Købstæderne laa der – ligesom paa Landet – (117) øde, ubeboede Gaarde. Herom synger en Samtidig:

”Søg inden Dannemark og alle hendes Porte
gaa til hver Flæk i Øst og vester Orte,
se, om de ikke staar brøstfældig allermeest,
og hvor eet Hus er godt, bor ´øde Land dog næst,
Raadhuset færdig er at dumpe slet i Smalder.”

I tidligere Tid havde den folkevalgte Borgmester – Folkevalget selvfølgelig taget i snævrere Forstand, idet det kun var de fornemste Borgere, der havde Valgret - i Forening med Raadet været som et Sindbillede paa Byens forholdsvis Selvstyre. Enevoldsherredømmets Indførelse skulde vist ikke have betydet nogen Indskrænkning i Byernes Forhold. Men de trykkede Kaar efter Krigene gav anledning til, at man – som der hed – for at frigøre Byerne for den Tynge, de mange (118) Embedsmænd var, afskaffede en Del af disse.

For Ringsted smuttede ved den Lejlighed selve Borgmesterværdigheden, idet en Forordning af 1682 bestemmer, at i Ringsted og i ”Flækken Soer” (Sorø) skal der fremtidig kun være en Byfoged.

Til Gengæld ser man dog Borgerskabet direkte tage Del i Forhandlingen om Byens Velfærd, f. Ex. Saaledes:

-Anno 1689, den 1. Junii var samtlig Borgerskabet indkaldt til et Møde for at træffe Bestemmelse om, hvorledes man skulde forholde sig over for Herren til Sørup Bolle Luxdorph, angaaende den Sag, han havde begyndt mod Ringsted Borgere om Græsning i Stubmarken, for at fornemme, om Borgerskabet vil have Sagen videre indstævnt, og hvad Anstalt derpaa kan følge, for at man i Tide kan forsyne dem med en Prokurator. Hvortil da det tilstedeværende Borgerskab svarede, at det vilde lade Sagen videre udføre og bevilgedes en 10 Rigsdalers Skat af (119) Byen, hvilke 10 Rigsdaler til Kæmneren skal svares, og denne igen Byen Rigtighed skal gøre. At saaledes er besluttet og conventeret testerer vi Undertegnede.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Ringsted ut supra

Laurids Poulsens, Peder Smed. Jacob Hansen. Jørgen Hansen. C. A. S. Mads J (ulæseligt). Pouels Jacobsen. A. S. Niels M (ulæseligt). Pouel Jørgensen. H. J. S. David Sørrens Søn.

Processens Udfald kender vi ikke, og det er jo ogsaa en Sag af mindre Interesse. Men selve den Omstændighed, at Byens Borgere træder sammen for at byde en nærgaaende Herremand Spidsen, er et Træk, som fortjener at kendes.

Det er sikkert ikke uden Sammenhæng med den ved Forfatningsforandringen af 1660 genvakte borgerlige Selvfølelse, at Byens Borgere foretager et saadant Skridt. Repræsentanter for Ringsted Købstad (120) havde jo ogsaa sat deres Navn under Arvehyldningsakten.

Vi vender nu vore Blikke mod andre Tildragelser i Byens Historie.

I den nordre Del af Nørregade ligger der paa venstre Haand, naar man gaar ud af Byen, en bindingsværkbygning med gammeldags smaarudede Vinduer; den har to Stokværk, af hvilke dog det øverste kun er en udvider Kvist. Da man for nogle Aar siden var ved at istandsætte Huset, opdagede en Murer følgende Indskrift, som var indhugget i den da overkalkede Portbjælke:

C. P. S. ANNO 1748. M. N. D.

Dette Aarstal fortæller os, at vi staar over for den sikkert ældste Privatbygning i Ringsted (den tilhører nu Farver Knudsen). De øvrige Bogstaver er Navnebogstaver for en daværende Ringsted-Borger og hans Viv.

Længere tilbage i Historien gaar de borgerlige Bygningsværker i Ringsted ikke. Og særlig ærefrygtindgydende (121) er den gamle Haandværkerbolig, Meget tyder for øvrigt paa, at det nære "Slukefter" er omtrent fra samme Tid. Men herom foreligger intet nøjagtigt Vidnesbyrd.

Det gamle Hus i Nørregade har da staaet som Øjevidne til Slægtleds Oplevelser. Og det staar som synligt Minde om det Genrejsningsarbejde, der ved Midten af 1700'erne var fornødent i Ringsted, fordi Byen da var bleven hærget af en usædvanlig ondartet Ildebrand, den voldsomste, som nogen Sinde har hjemsøgt Byen.

Og det var omtrent i Nærheden af, hvor den gamle Bygning endnu ligger, at Branden brød løs. Her boede paa den Tid – det var i den livsglade, men noget fugtige Frederik den Femtes Dage – en Snedkermester Johan Katow, hvis Hus laa omtrent midt i Gaden.

den 16. August 1747 var Ringstederne for en stor Del ivrigt optagne af Høstarbejde i Bymarken Øst for Byen. I Johan Katows Hus var kun Ejerens Søn, en Dreng, (122) hjemme, og han fandt sig nu, ligervis som Drengene undertiden i vore Dage, fristet til at prøve at skyde med Faderens Bøsse. Men det var en omstændig Forestilling, for det var en af de gamle Luntebøsser: Der skulde Krudt paa Panden, og der skulde Lunte til. Men af kom Skudet mere end tidsnok.

Der havde været en bragende Tørre i lang Tid. Straatagene paa Husene og Risgærderne mellem Havestykkerne og den paa Stængerne siddende allerede hjemhørte Sæd ligefrem gnistrede af Tørre. Og i al denne Tørhed faldt den brændende Forladning.

Som Ringsted saa ud, da Byens Genopførelse var paabegyndt efter den store Brand 1747, og da Frederik den Femte gæstede byen

Der blæste en heftig Storm, og Ilden fo'r saa lynsnart fra Hus til Hus, at fem stakkels gamle Mennesker, der laa til Sengs af Skrøbelighed, alle indebrændte.

Hele Byen fra Vesterbom til Nørrebom og mod Øst indtil Pilleborg gik op i Luer. Det eneste, der reddedes, var altsaa den yderste Del af St. Hansgade og Søgade. Det er sikkert ingen Overdrivelse, naar en (122) Samtidig (Provst Guldberg) beretter, at fire Femtedele af Byen lagdes i Aske.

Kirkebogen for Ringsted Sognekald indeholder de korte Data om de ulykkelige Ofre, der fandt deres Død i Luerne.

”Løverdagen den 19 August begravedes tvende Lig, nemlig Niels Atterup og Dorthe Jordemoder, hvilke begge omkom i den ulykkelige Ildebrand, som skete 16. hujs, kom begge i een Grav og uden Kiste.”

”Løverdagen den 26. August begravet Christian Høyers Enke og hendes Søster (eller Søstre P), som begge omom samme Tid og Maade i Ildebranden, begravet paa Sante Bentes Kirkegaard.

Guldberg.”

Mange Brande har hærget Ringsted i den Tid, vi ved Besked om, saaledes i 1534 (i Grevens Fejde), 1550, 1693, og 1717,- men denne sidste Brand gjorde mere Skade end nogen tilforn. Staden var i Virkeligheden fuldstændig ødelagt. (124)

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Der foreligger forskellige Vidnesbyrd derom. Det var kun ”ved den naadige Guds Hjælp og Frederik den Femtes Gavnildhed”, at alle de ødelagte Pladser blev genopbyggede.

Alt var i den grænseløseste Forvirring. I den tilstundende Vinter maatte de Brandlidte dels indlægges hos de øvrige af Byens Borgere; men det forslog kun lidt; Resten maatte ud omkring paa Bøndergaardene.

Og endnu i Maj Maaned i det følgende Aar havde man først naaet at faa rejst en Del af Husene. Resten genopbyggedes i Løbet af 1749.

I Byens offentlige Liv, saa vidt man kan tale om et saadant, greb Branden stærkt forstyrrende ind paa forskellig Maade.

Saaledes brændte Kæmnerens Regnskab, eller rettere samtlige dette Bilag.

Og da Kong Frederik den Femte med stort følge gæstede Byen den 13. Maj 1748, var denne saa udpint, at man ikke en Gang kunde faa saa mange Penge, at man kunde betale (125) de Musikantere, der skulde spille ”Kongelig Mayestæt med Suite” et Stykke. Kæmneren, Anders Lauersen Storm, anfører at han maatte dette af egne Midler tillægge.

Endvidere oplyser han, at ”efter kgl. Mayestæts allernaadigst Benaading er der til de kongelige Fri-Rejsers Hjælp annammed:

Callundborg	40 Rigsdaler,
Holbæch	65 Rigsdaler
Nykjøbing	<u>30 Rigsdaler</u>
	<u>I alt 135 Rigsdaler</u>

Af Udgifter anfører han, at Musikanterne ved Kgl. Majestæts Gennemrejse har kostet 1 Rdl. 2 Mk.

Af Regnskabet anføres i øvrigt:

Til Byens Nytte og Indhegning er brugt 6 Rdl. 2 Mk. 2 Sk. Da de ovennævnte 135 Rigsdaler er afholdt til Frirejserne, saaledes som de skulde efter ”Benaadingen”, har Udgiften altsaa i alt været 147 Rdl. 4 Mk. 2 Sk.

Derefter har Kæmneren til Gode 7 Rigsdaler 4 Mark og 2 Skilling, (126) som han under megen Ærbødighed udbeder sig ”ædle og velviise Hr. Byefogeds gunstige Approbation” til af faa betalt og godtgjort, og han undertegner sig:

Ydmygste Tiener
Andreas Lauersen Storm.

Endnu paa det følgende Aars Regnskab afspejler sig Genvordighederne fra 1747. Kæmneren – han var paa den Tid valgt af Borgerne – hed Peder Jensen.

Paa Indtægtsiden skriver Hr. Peder Jensen bl.a.:

”Beholdning fra forrige Aar er af min Formand intet leveret og saaledes forbigaas noget at anføre.”

Af de øvrige Poster kan nævnes: Delinquent-Skat 9 Rdl. 4 Mk. 2 Sk. Som Bidrag til Kapellanen, Hr. Clement Barchers Løn 13 Rdl. 2 Mk. Til Organisten Mich. Henr. Horst 14 Rdl. Til Doctor Løn

for tvende Aar a 3 Rdl. i alt 6 Rdl. Byfogden og Byskriveren til Skrivematerialier 1 Aar a 3 Rdl. i alt 6 Rdl. (Man mærke sig at Doktoren (127) ingen Løn har fået og Byfogden ingen Kontorholdsgodtgørelse i Brandaaret.) En anden Lønning (Angivelsen utydelig) udgjorde 4 Rigsdaler. ”Til andre Byens nødvendige Udgifter” 20 Rigsdaler. Til Frirejserne er fra de ovenfor anførte Byer modtaget det samme Beløb 135 Rigsdaler.

”Efter velædle og velviise Hr. Byefoged Friis’ es Ordre af 21 Februar lignet og lagt paa Ringsted-Indvaanerne 103 Rigsdaler 2 Mark.”

Denne Post er ganske interessant. I hine Tider opkrævedes der ikke bestemte Skatter. Byen laa som Regel ikke med Kassebeholdning. Saa var der jo ingen, der kunde løbe med Kassen.

Indtægten paa Ringsteds Kæmneregnskab for 1748 udgør 317 Rdl. 4 Mk. 2 Sk.

Ser vi paa Udgiftssiden for 1748 møder vi mange for nutidige Øjne mærkelige Poster. Der er først de oven for omtalte Tilskud til Embedslønninger. Dernæst bl.a.:

Betalt til Morten Tækkemand for (128) Reparationer 3 Mark. For Materiale til Byens Bomme at istandbringe saa og for Tagsten til Raadstuen 2 Rigsdaler 1 Mark 12 Skilling. Et Reb til Sønder Bom 8 Skilling. Byfogden 10 Rigsdaler. Jørgen Pedersen Bødker en Østerstønde (?) at reparere 12 Skilling. Truels Jørgensen i Fjenneslev for Rør og andet mere til Klokkerhuset 2 Rigsdaler 12 Skilling. Klejnsmed Lars Fugl 3 Mark 2 Skilling for Arbejde ved Bommen. Peder Poulsen for Stenbroen, han har lagt Norden for St. Bentes Kirke 5 Mark. Christen Andersen for Grus og Stenagning til bemeldte Stenbro 5 Mark 8 Skilling. Betalt til Madam salig Jørgens Rørs for Logemente og Staldrum, til kongeligt Staldfolk og Heste 1 Rigsdaler 4 Mar 10 Skilling. Til Sprøjtemesten til Afdrag paa hans indleverede Regning for Arbejde med Brandposten 4 Rigsdaler. Betalt til tvende Bønder fra Kværkeby for tilkøbt Grus 4 Mark.

Derefter anføres, at de 135 (129) Rigsdaler fra Holbæk, Kalundborg og Nykøbing er de 131 Rigsdaler anvendt til Vognmændene for fri Rejser, medens Kæmneren har faaet 4 Rigsdaler for ”min Rejse og Umage forbemeldte Penge at indhente og udbetale.” Fogedsvenden faar 4 Rigsdaler og Kæmneren for Blæk og Papir 2 Mark.

Regnskabet er ikke overdrevent klart i sin Affattelse; men det er øjensynlig taget for gode Varer. Og vi i det 20. Hundredeaar har megen Fornøjelse af at gøre os kendt med dets ejendommelige Poster, der, hvad Indhold vedrører, er højst forskellig fra Nutidens, men dog giver os et Indblik i, hvor smaat al Ting har formet sig i den gamle Købstad i Enevældens Glanstid – den Tid, da Ringsted Kommune var saaledes stillet, at den ikke engang havde Penge til at blæse kgl. Majestæt et Stykke, men maatte lade sin Kæmner forskudsvis udrede Beløbet!

Som et Kuriosum skal vi fra et Tidsafsnit lidt senere end det foran (130) omtalte nævne Byens Varetaxter – d. v. s. de Priser, vore Forfædre i 1776 maatte betale for deres Fødevarer. En saadan Taxt, der fastsattes med visse Mellemrum, er ganske lærerig. Denne lyder:

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

1. Godt dansk Korn-Brændevin:	
a) i Potter, Pæle og Skillingsmaal	
a Potte	14 sk.
b) i halve Tønder, a Potte	13 sk
2. Miød, a Potte	12 sk
3. a) Godt Øll, en Kande	3 sk
b) Det som ringere er, en Kande	2 sk
c) Dagligt Øl, a Kande	1 sk
4. Rhinsk Viin a Potte	3 Mk. 5 Sk
5. Sød Viin, a Potte	2 Mk 0 Sk.
6. Gammel fransk Viin	1 Mk 8 Sk
7. Ung fransk Viin	1 Mk 8 Sk

Kiød og Flæsk

Oxekød a Pund	5 Sk
Fersk Flæsk	5 Sk (131)
Fersk Flæsk NB. naar Olden- flæsk *) becomes	5 Sk
Røget Flæsk	6 Sk
Grønsaltet Flæsk	6 Sk
Grønsaltet Oldenflæsk	5 Sk.

Spisning angaaende:

Et Maaltid Mad af fire	
Retter, nemlig Suppe, Steg,	
Fisk og Kage	3 Mk 0 Sk
Naar det anrettes for 6	
Personer, a Person	2 Mk 0 Sk
3 Retter til 3-4 Personer a Person	1 Mk 8 Sk
Daglig Spiise til 3 a 4 Personer af ringe	
Vilkaar, a Portion	0 Mk 6 Sk

*) Oldenflæsk = Oldensvin, der var opfedet ved Olden i Skovene. (132)

Ringsted Latinskole og dens Rektorer.

Blandt de Institutioner, der i nogen Maade har præget Livet i nogen Maade har præget Livet i det gamle Ringsted, er ogsaa den gamle Latinskole, der var til Huse i de søndre Sidekapeller ved St. Bendts Kirke. Nogen epokegørende Betydning har den ikke haft; men selvfølgelig har en Del af de unge Mænd fra By og Egn, der gik den studerende Vej, haft Latinskolen til Udgangspunkt.

Latinskolen i Ringsted i den Skikkelse, som den sidenhen bevarede til Nedlæggelsen, opstod efter Reformationen som en Fortsættelse af den kirkelige Skole, som har været knyttet til Klostret i den katolske Tid. Reformationen forandrede næppe Skolernes almindelige Karakter stærkt. Teologerne var vedblivende de ledende, og Latinen det alt beherskende Element. Modersmaalet førte en kummerlig Tilværelse ved disse (133) Latinskoler, hvor den højeste Ærgerrighed var at lære Eleverne at læse, tale og skrive Latin. Skoletugten var barbarisk, de haardeste Straffe for

Overtrædelser anvendtes, samtidig med, at megen Tøjlesløshed gik i Svang. Peblingerne, som de kaldtes, maatte som oftest, naar den ikke var velhavende Folks Børn, ernære sig ved at synge for Døre eller rent ud tigge, naar da ikke de var naaet saa vidt, at de kunde ernære sig som Løbedrenge, d. v. s. forsøge at give Landboudommen en Smule efter Tid og forhold tillæmpet Undervisning.

Ringsted Latinskole opstod i sin Luther'ske Skikkelse, saa vidt det kan skønnes, kort efter Midten af det 16. Aarhundrede, idet den første Rektor, vi ved af Navn, forflyttedes herfra 1572 – naar han tiltraadte ved vi derimod ikke.

Noget stort Elevtal har den næppe nogen Sinde haft. Talopgivelser gaar ud paa, at i Tidsrummet fra 1647 – 17390 demitteredes der herfra i alt kun 93 Disciple til Universitet. Selvfølgelig har Elevtallet været meget (134) større; men det er i hvert Fald kun et begrænset Tal, der hvad det Aandelige og Materielle angaar har været saaledes aflagt, at de kunde fuldende den videnskabelige Løbebane.

Hvorledes Skolen her – som andre Steder – har været, faar man en Forestilling om ved at læse forskellige Aktstykker fra Christian den Fjerdes Tid.

I 1594 indskærpede Formynderregeringen (under nævnte Konges Mindreaarighed), at d Slægt, Byrd, Svogerskab og Venskab ofte førte til, at der indsattes unge, uforstandige og ulærde Skolemestre og andre Skolepersoner ved de lærde Skoler, skal Superintendenterne (Biskopperne flittigt visitere Skolerne, saavel de store som de smaa og examinere og overhøre saavel Skolemestrene som Hørerne og Disciplerne.

Denne Skrivelse efterfulgtes af forskellige andre, i hvilke Kongen indskærper omhyggeligere Opsyn og Undervisning.

I en kgl. Forordning af 1625 paalægges det endvidere Biskopperne at (135) drage Omsorg for, at *Professor theologiae* Caspar Bartholins Bøger for Ungdommen skal anvendes, saaledes den lille *Logica* og den store og lille *Rhetorica* og *Oratoria* m.fl. Det var vist nogen tørre Fyre!

Det akademiske Konsistorium fører i de følgende Aar indgaaende Forhandlinger om Undervisningen paa de lærde Skoler, og i 1633 udsteder Kongen et Sendebrev til Bisperne, i hvilket han meddeler, at han ”har paalagt Professorerne paa begge vore Universiteter i København og Sorø” at forfatte en Manuduktion, efter hvilken Skolerne skal reguleres, og revidere og forfatte Skolebøger; han paalægger samtidig Skolerne at sørge for, at de fattige Elever skal have de ny indførte Bøger frit.

Ogsaa for den mere religiøse Side af Sagen har Christian den Fjerde et aabent Øje. Saaledes fremhæver han i en Befaling af 1634, at der skal drages Omsorg for, at Skolebørnene faar bedre Adgang til at høre Prædiken i Kirken end hidtil, da (136) de som oftest har maatte staa paa ubekvemme Steder, F.eks. i Koret.

Hvad Peblingernes Tilhørerpladser i Koret angaar, da frembyder St. Bendts Kirke de bedste Vidnesbyrd om, at Skoledrengenes Tanker har gaaet i andre Retninger end Præstens Prædiken. De mange i de gamle Munkestole indskaarne Navnetræk har bevaret de brave unge Mænds Navne for Efterverdenen, men jo egentlig ikke for deres Dyds Skyld.

Det store Flertal af Ringsted Skole Rektorer – ja maaske alle – har været Teologer, og Stillingen ved Skolen har kun været et Gennemgangsled til en fuldkomnere Stilling på Prædikestolen. Vi

kender Navnene paa samtlige Rektorer ved Skolen. Men vor Kunskab om de enkelte Mænd er højest begrænset. Maaskee kunde gog en Forsker, der havde mere Tid at afse til dette Emne, end Nedskriveren af dette har, finde mere frem. Vi tvivler dog noget derpaa. Den Omstændighed, at Skolen i de ca. halvandet Hundrede Aar, den existerede, havde 19 Rektorer – (137) hvilket giver en Gennemsnits-Virketid af 8 Aar til hver – tyder ikke paa, at den har været noget eftertragtet Blivested og heller ikke et Sted, der er søgt af de mest fremragende.

Vi hidsætter i det følgende Fortegnelsen og vedføjer de Oplysninger, vi har kunnet tilvejebringe.

- 1) Jens Nielsøn var Rektor omkring 1572; han blev senere befordret til Sognepræst i Gyrstinge og Flinterup.
- 2) Mag. Jakob Jacobsøn Wolf udnævntes 1583 af Kansleren Niels Kaas til Rektor i Ringsted. Han blev allerede 1584 forflyttet til Opslo, ses at have været knyttet til Ringsted med stærke Familiebaand, idet han her bliver gift (2. Gang) 1601 med en Datter af Befalingsmanden paa Ringsted og Sorø Kloster, Ma. Ivar Bertelsøn.
- 3) Peter Krag (eller Krage), Rektor 1564, Sognepræst i Ringsted 1596, Provst for Ringsted (138) Herred 1606, død 1638, begravet i Ringsted; hans Ligsten er senere bleven solgt og bærer en anden Indskrift.
- 4) Hans Hanssøn Buch blev 1623 udnævnt til Sognepræst i Aversi og Testrup.
- 5) Niels Rasmussøn 1628 – 1635.
- 6) Jacob Bernhard 1635 – 41.
- 7) Rasmus Mathiassøn (eller Rasmus Madsøn Faaborg?) 1641 - 45.
- 8) Henrik Jesperssøn 1645 – 48.
- 9) Niels Hieronimus Knoff 1648 – 52, derefter Sognepræst i Alsted-Fjenneslev, død 1663.
- 10) Hans Villadssøn 1652 – 60 derefter Sognepræst i Glumsø-Bavelse. Mens han var Præst i Glumsø hændte der ham adskillige Ulykker. Under Svenskekrigen kommer han i dyb Gæld, og der skete ham dertil den 8. Februar 1661 den Ulykke, at hans Præstegaard gik op i Luer, hvorved (139) to Piger indebrændte ligesom Gods, Bohave og Fæ tilintetgjordes. Ved samme Lejlighed nedbrændte fire andre Bøndergaarde i Glumsø. Præsten skrev til Lensmand Jørg Seefeldt: paa Ringsted Kloster og ansøgte om Kongens Hjælp. Seefeldt, der kendte Villadsøn fra hans Skolemestertid, støttede Ansøgningen, og der bevilgedes ham 2 Daler ag hver sjællandsk Kirke.
- 11 Hannibal Andersøn, Rektor 1661.
- 12 Laurids Olufsøn Koch 1666 – 73, derefter Sognepræst paa Refsnæs. Laurids Koch (eller Kok) er en af de mest bekendte Ringsted Rektorer. Vi har i et tidligere Afsnit af denne Skildring læst om hans poetiske Beskrivelse af Ringsted. Men for øvrigt lever hans Navn jo i dansk Digtekunst gennem Fædrelandssangen ”Danmark, dejligst Vang og Vænge”, der den Dag i Dag synges af Skolebørn i (140) Ringsted, hvad den næppe er bleven paa hans Tid. Mens han var Rektor i Ringsted gjorde han et betydeligt

Samlerarbejde til en dansk-latinsk Ordbog. Han var en Mand, der trods Latinens datidige Overherredømme havde megen Sand for Modersmaalet.

13) Mag, Christoffer Vallekilde.

14) Mag. Chr. Henriksøn Blichfeldt 1688 – 92.

15) Mag. Peter Jacobsøn Paulin 1694 – 96, derefter 1697 Sognepræst til St. Peders Kirke i Slagelse, 1703 Provst i Ringsted Herred og Sognepræst ved St. Bendts Kirke, 1717 Sognepræst ved Domkirken i Roskilde.

16) Mag. Niels Borch 1697 – 1707.

17) Mag. Chr. Rosenkilde 1707 – 12.

18) Jens Paludan Ripensis 1723 – 34. gift med Jomfru Charlotte Helene Vichman (141) Hasebard, Steddatter af Jørgen Langenfeldt til Ringsted Kloster. Mens han som Student opholdt sig paa Borchs Kollegium i København, foretog han hyppigt Udflugter til Roskilde, hvor Broderen var Borgmester, og foretog historiske Studier i Domkirkens Arkiv. En Del af de af ham foretagne Afskrifter er senere kommen Forskere til Gode, idet Originalarkivet brændte ved den store Brand i København 1728. Han blev Præst i Thorslunde-Ishøj, hvor han døde 1782, 85 Aar gl.

19) Mag. Peder Lykke 1734 – 39- Den 13. November 1739 blev han ved Skolens Nedlæggelse Sognepræst i Meelhuus, Trondhjems Stift.

For den omfattende Reform af Skolevæsenet - baade de lærde Skoler og Almueskolerne -, som Christian den Sjette iværksatte, faldt Latinskolen i Ringsted som Offer. Dens ringe Betydning og dens nære Naboskab (142) til Skolen i Sorø har antagelig været medbestemmende ved denne Beslutnings Tagelse.

Til Omtalen af Latinskolen og dens Ophævelse slutter sig naturligt Oplysninger om Byens Jordomraade. (143)

Ringsted Bymark

I et tidligere Afsnit af disse Skildringer har vi hørt om, hvorledes Ringsteds Jordomraade gik tabt for Bysamfundet – i hvert Fald som Selveje. Byen hørte til Krongodset. Allerede Erik Emune gav Halvdelen af Byens Skov til det nys oprettede Benediktinerkloster, Svend Grathe gav Halvdelen af Byens Mark og endelig gav Kong Valdemar den Store Resten af den Byen tilliggende Jord til Klosteret. Helt frit overdrog Kongerne vistnok ikke dette betydelige Jordomraade til Klostret. I hvert Fald vides det, at der i det 12. Aarhundrede har fundet et Mageskifte Sted, ved hvilket Kronen fik Søborg for Dele af Ringsted Bymark.

Men altsaa fra nævnte Tid er Ringsted Bys Borgere, saa vidt de er Jordbrugere afgiftspligtige, til Ringsted Benediktinerkloster. Da Gejstlighedens Gods ved Reformationen i (144) stor Udstrækning inddroges under Kronen, gik de Afgifter, der tidligere var svaret til Klostret, over til den lærde Skole. Og i 1767 skriver Pontoppidan i sit Danske Atlas, at en egen Bymark har Ringsted ikke, men

bruger mod en aarlig Afgift den nedlagte Latinskoles Jorder, hvis Indkomster et tillagt Vordingborg og Køge Skoler.

Trap oplyser, at før 1810 var Byens Jorder kun 4 Tdr. Land, men nævnte Aar fik den de Jorder, der forhen var tillagte Latinskolen, i Arvefæste (Afgift: 1 Td. Byg efter Kapitelstaxt pr. Td. Ld.)

Det er netop i Dag (dem 15 December 1909) 100 Aar siden, at Ringsted atter blev reel Ejer af den Bymark, som dem mistede for op imod 800 Aar siden.

Adkomstdokumentet

kan sikkert paaregnes Interesse. Alene Stempelafgiften af det var 604 Rdlr. 66 Sk. Vi gengiver det alt væsentligt i dets Ordlyd – kun med ganske enkelte Forkortelser, som ikke har nogen interesse i denne Forbindelse: (145)

Hans Kongelige
Majestæts til Danmark
og Norge p. p. p.
Direction for Universitetet og
de lærde Skoler.

Gjør vitterlig i Overensstemmelse med Kongelig allernaadigst Resolution af 15 December 1809 og i Forventning af Hans Kongelige Majestæts nærmere allernaadigste Approbation til fuldkommen fri Raadighed og Ejendom til Ringsted Købstad herved at overdrage samtlige de forhen Ringsted Købstads forrige Latinskole, men nu det lærde Skolevæsens Fond tilhørende paa Ringsted Bys Mark beliggende 42 Fjerdinge og 2 Slaader inddelte og i alt for 160 Tdr. 1 Skp. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn skyldsatte Jorder, alt paa følgende Vilkaar og med efterskrevne Betingelser:

Jorderne og alle derpaa udstedte, endnu gjældende Fæstebreve og Lejecontracter skal vorde udleverede til Ringsted Købstad, saasnart Hans Kongelige Majestæt allernaadigst har (146) approberet denne Overdragelse, fra hvilken Tid af Ringsted Købstad maa gjøre sig disse Jorder saa nyttige, som den bedst veed, vil og kan, dog saaledes, at de allerede paa Jorderne udstedte Fæstebreve og Lejecontracters Indhold i alle Dele af Ringsted Købstad opfyldes, og nuværende Fæsteres og Lejeres derved erhvervede Rettigheder i alle Maader blive uforkrænkedes.

Fra 1 Januar 1811 at regne tilsvare Ringsted Købstad alle Kongelige Skatter og offentlige Afgifter, som ere eller herefter maatte vorde paabudne at tilsvare af Jordernes Brugere eller Ejere, ibegreben hvad Tiende og Tienderefusion deraf bør ydes, saaledes at af alt dette aldeles intet falder det lærde Skolevæsens Fond til Last. Videre udreder Ringsted Købstad fra den Tid af skadesløs til det lærde Skolevæsens Fond alle de Afgifter, som Jordernes nuværende Fæstere eller Lejere, efter de dem meddelte Fæstebreve eller Lejecontracter ere pligtige til at erlægge alt til sine rette, i Fæstebrevene og Lejecontracterne (147) bestemte Forfaldstider, saaledes at disse af Ringsted Købstad til bemeldte Fonds Casse i København erlægges, uden al videre Udgift for samme, men fra den Tid af, at nogen af de nu paa de enkelte Dele af Jorderne udstedte Fæstebreve eller Lejecontracter efterhaanden udløbe, svarer Byen i aarlig Afgift af 1 Td. Byg til det lærde Skolevæsens Fond, istedetfor den gamle Afgift, som af saadan Del af Jorden hidindtil har været erlagt, hvilket kan betales af Byens Kæmnercassee med Penge, lige efter hvert Aars Kapitelstaxt, og inden hvert Aars 1. Maj skadesløs i København erlægges. Og beregnes den forhøjede Afgift ikkun hver Gang fra den

næste 1. Januar af, efterat Byen har erholdt fri Raadighed over Jorderne. De Lønninger og andre Refusioner og deslige, som ere paabudne ar tilsvares af de Indtægter, Skolecassen af disse Jorder oppebære, blive Ringsted Kjøbstad uvedkommende og udredes herefter som hidindtil af det (148)

lærde Skolevæsens Fond. Dog blive de 400 Rd., som ifølge Allernaadigst Rescript af 3 Maj 1805 af disse Indtægter betales til Ringsted Borgerskole, efterhaanden som de nu paa Jorderne udstedte Fæstebreve og Lejecontracter ophøre, og som Byen altsaa faar fri Disposition over disse Jorder, at overtage af Byen, saaledes at samme deraf selv svarer den pro qvota Andel, som kan falde paa de Tønder Land, hvoraf den ny bestemte Afgift af 1 Td. Byg pr Td. Ld. efterhaanden bliver at svare, i Forhold til det Antal Tønder Land, som de overdragne Jorder i alt indeholde, og at altsaa, naar alle de nu udstedte Fæstebreve og Lejecontracter ere udløbne, Byen selv udreder for bemeldte fulde 400 Rdl.

Saasnart Jorderne ere Ringsted Kjøbstad overdragne og senest inden et Aar efterat saadant er skeet, skal samme paa sin Bekostning lade disse ved en Kongelig Landmaaler eller Landinspektør paa ny opmåle og lade Kort derover optage, hvoraf saavelsom af Beregningen over (149) Jordernes Qvadratindhold et Exemplar til os, til Bevaring i Directionens Archiv, blive at indsende.

Paa det at lærde Skolevæsens Fond kan være betrygget for stedse at erholde den ved dette Overdragelsesdokument betingede Afgift af disse Jorder, skal ej alene de overdragne Jorder derfor være samme et første Prioritets Pant, men hele Ringsted Kjøbstad, desuden in solidum hæfte for, at den promte og skadesløs til alle Tider vorder betalt og skal saadant paa Byens Vegne af Amtmanden og af Byens Byfoged og eligerede Mænd med Paategning paa dette Dokument udtrykkelig vedtages, hvilket derefter behørig bliver at tinglæse og protocollere.

Adkomstdokumentet er for den kongelige Direktion for Universitetet og de lærde Skoler underskrevet den 2. Oktober 1810 af Malling og Moldenhawer.

Under 30. Oktober resp. 3. November 1810 underskrives følgende:

I allerunderdanigst Forventning af Hans Kongelige Majestæts (150) allernaadigste Approbation og ifølge den os ved det Kongelige Danske Cancellies Skrivelse af 7. Juli d.A. dertil givne Autorisation, erklære vi undertegnede. Amtmand over Sorø Amt, samt Byfoged of eligerede Mænd i Ringsted Kjøbstad paa denne Kjøbstads Vegne, at antage Ringsted forrige latinske Skoles Jorder, under foromtalte Betingelser, hvilket Ringsted Kjøbstad herved ved os forpligter sig til, i alle deres Ord, Clausuler og Punkter for sit Vedkommende nøjagtig at opfylde ligesom den ogsaa *in specie* paatager sig det stipulerede Ansvar for Skatternes og Afgifternes rigtige Erlæggelse af Jorderne.

Sorø den 30. October og Ringsted
den 3 November 1810

Som Amtmand: Stemann.

Som eligerede mænd:

P. Ravn. P. Thuermann.

P. Christophersen.

Den kongelige Bekræftelse lyder.

”Vi Frederik den

Sjette af Guds Naade

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Konge til Danmark og
Norge, de Wenders og
Gothers, Hertug i Slesvig
Holsten, Stormarn,
Dytmarsken og Oldenburg
gjøre vitterlig:

at eftersom hos Os er allerunderdanigst bleven ansøgt og begjært Vores allernaadigste Confirmation paa det imellem Vores Direction for Universitetet og de lærde Skoler og Amtmanden over Sorø Amt, Kammerherre Os elskelig Hr. Poul Christian Stemann, Storkors af Dannebrogen, samt Byfogden og de eligerede Mænd i vor Kjøbstad Ringsted paa denne Kjøbstads Vegne oprettede og herhos nu originale vedhæftede Forening om Ringsted Byes, forhen Latinskole sammesteds, men nu det lærde Skolevæsens Fond tilhørende Jorder, ville Vi denne Forening hvoraf i Vort danske Cancelli forefindes en ligelydende Gjenpart, udi alle dens Ord, Clausuler og Punkter, saaledes som den her findes, allernaadigst have confirmeret og (152) stadfæstet, saa og hermed confirmere og Stadfæste.

Forbydende alle og enhver imod det, som foreskrevet staar, Hinder at gjøre.

Givet i Vor Kongelige Residentstad Kjøbenhavn den 15 Februar 1811.

Under Vor Kongelige Haand og Segl

Frederiks R.

(L. S.)

Kaas

Cold Knuden Bülow. Monrad Lüders.”

*

Indenrigsministeriet.

København, den 11. Jan. 1884.

I det med Amtets paategnede Erklæring af 26 November f. A. modtagne Andragende har Ringsted Byraad anmodet om Ministeriets Samtykke til, at de Ringsted Kjøbstadkommune tilhørende, længst fra Byen beliggende Jorder, som hidindtil ere (153) blevne bortfæstede paa Fæsterens og hans Enkes Levetid ved indkrævende Fæsteledighed søges bortarvefæstede ved offentlig Auktion.

Foranlediget heraf skulde man til behagelig Efterretning og videre fornøden Bekjendtgjørelse tjenstligst melde, at det begjærede Samtykke herved meddeles, dog saaledes, at Ministeriet forbeholder sig at approbere Auktionskonditioner og de eventuelle Salg

- saaledes som af Amtet forstaaet

- kun omsatte 100 a 150 Tdr. Ld. af de yderst beliggende Jorder.

P. M. D.

Efter Bemyndigelse

Schou

Bartskærer, Kirurger og andet medicinsk Folk

Lægevæsnet spiller jo i vore Dage en ikke ringe Rolle for en Bys og en Egns Befolkning. Sygekasse- og Hospitalsvæsnet staar paa et forholdsvis højt Trin. Og medens det i gamle Dage ikke var nogen usædvanlig Talemaade: ”Nu har han (hun) da vist ikke langt igen, for nu her de hentet Doktoren”, saa gaar det mere og mere op for Befolkningen at det er bedre af forebygge, hvor det er muligt, end at vente, til Katastrofen er lige for Haanden.

Et virkeligt omfattende og gennemorganiseret Lægevæsen er imidlertid af ny Dato og hører strengt taget sidste Halvdel af forrige Aarhundrede til, selv om man naturligvis længe før den Tid har haft Læger.

Om Lægevidenskabens Forløbere i Ringsted kender vi i Virkeligheden saare lidet. Men af de almindelige Oplysninger om Lægevæsnet i (155) landet kan maa ogsaa slutte sig til, hvorledes det har været i denne By. Meget højtstaaende Personer har selvfølgelig ret tidligt haft kyndige Folk til at bistaa sig, naar Sygdom eller anden Begrædelighed kom paa. I den katolske Tid udgik al Lægevisdom fra Klostrene, hvis Munke kendte de heldredende Urters Kraft og i øvrigt kunde anvise Folket de undergørende Kilder og læse godt virkende latinske Bønner for dem.

Middelalderens senere noget ringeagtede Renlighedssans gav Stødet til en vis Form for ”Lægekunst”. De ved Badstuerne virkende Badere fik efterhaanden saa megen Kendskab til det menneskelige Legeme, at de kunde indlade sig paa at lappe paa det. De gav sig af med Kopsætning og Aareladning og nævntes Badskærere; højagtet var deres Kunst ikke, de regnedes for ”uærlige”, og det hjalp ikke, at de dannede Lav ligesom Haandværkerne; thi efterhaanden fik Badstuerne saa ilde Ry paa sig, at de lukkedes.

Ved de store Helgenfester, Markederne (156) og lignende var det almindeligt, at der indfandt sig forskellige kloge Folk, de saakaldte Landefarere (Landløbere), der solgte Medikamenter, som var lavede i Tyskland og Italien, og som i hvert Fald sikkert kradsede paa bedste Maade.

Frderik den Første vilde gerne fremme en mere organiseret Lægeordning i Landet, end der hidtil havde været. Universitetets Oprettelse havde jo tilvejebragt Betingelser for en saadan. Han forelagde Rigsraadet Sagen, og Rigsraadet fandt ogsaa, at det kunde være meget betimeligt, at der ansattes en Læge og Apoteker i Jylland og en paa Sjælland: Raadet forment, at de nok kunde fortjene saa meget, at de kunde have deres redelige Ophold derved. Kongen erkendte de brave, danske Adelsmænds gode Sind, men mente dog, at skulde man faa kyndige Folk herind i Landet, maatte der sikres dem en fast Løn. Men den Opfattelse kunde Rigsraadet ikke dele. Det skrev: Danmarks Raad siger, at det kan være meget nytteligt, om Apoteker og (157) Doctor var her udi Riget, men de vil ikke give dem anden Løb end at hvo, som haver dem behov, lønner dem.”

Længere kom Kong Frederik ikke med Danmarks Raad – og der gik 200 Aar, før man overhovedet kom ret meget længere.

Og i hele dette Tidsrum varetoges Lægens Kunst i Virkeligheden af de saakaldte Bartskeerere, der foruden at hjælpe Folk af med Skæget ("skære Barterne"), behandlede deres Medmennesker for Hud, Stik, braadne Pander, brækkede Lemmer og hvad andet der faldt af i en Tid, hvor der var længere til en Undskyldning end til Sidevaabnet.

Bartskeererne var Haandværkere, der havde lært hos deres Mester, de havde ikke faaet anden kirurgisk Uddannelse end den, der faldt af paa Barbérstuen. De hjalp vistnok ogsaa efter Evne Folk af med Livet, hvor Talen var om indvortes Daarlighed, som de begribeligvis ikke havde megen Forstand paa at behandle.

I en Bog fra 1545 udtales: Lærde (158) og trofaste Læger fattes her udi mange Steder, og i deres Sted have vi forløbne Munke, Nonner, ulærde Præster, fordærvede Købmænd, gamle Kællinger, ja Sudere (Skomagere) og Smede, Troldkarle og Troldkoner og andet saadant ørkesløst Folk...

I Sammenligning med dem er Bartskeererne selvfølgelig rene Hædersmænd. De steg efterhaanden i Værdighed. De fik lavsmæssig Eneret til at behandle "ferske" Saar, til Gengæld skulde de tjene Kongen til Lands og til Vands og under Epidemier være Pestmestere, naar de andre Læger hvis der var nogen, flygtede.

Forpligtelsen til at tjene Kongen efterlevedes paa den Maade, at det for hver By skulde stilles en Bartskeer med en Bartskeerkiste. Allerede under Grevens Fejde 1335 ses det, at Ringsted og 11 andre Byer paa den sjællandske Øgruppe er tilskrevet om "Bartskeerer at udgøre til Skibsbehov". Og under den nordiske Syvaarskrig udskrives Gang paa Gang Bartskeerer og Bartskeerkister at levere af de sjællandske og andre Landets (159) Købstæder. I 1566 udskreves 25 Bartskeerere, 1567 30 og 1568 og 1569 et lignende Antal. Det har sikkert været haarde Tider for Bartskeererne. Til Gengæld var de agtede Folk. Selve Kongens Livkurg var Bartskeer, der senere forfremmedes til "Wundarzt" (= Saarlæge, Tysk).

Højt lønnede var Kirurgerne i Byerne ikke. I et Regnskab fra 1559 oplyser den daværende Rentemester (= Finansminister) Joachim Bech, at han dem 15 Februar har givet Mester Jacob Wundarzt 10 Daler, som kgl. Majestæt skænkede ham, fordi han var paa Kalundborg og "opskar gamle Kong Christen". – 10 Daler for at obducere selveste Christian den Anden kan ikke kaldes overvættes høj Betaling.

Med den anatomiske Videnskab stod det smaat til lange Tider efter Universitetets Oprettelse.

Først i 1644 oprettedes Anatomi-Kammer – eller som det kaldes "det anatomiske Teater" – ved Universitetet. Det indrettedes paa den søndre Del af Universitetets Grund (160) og deltes i flere Rum, af hvilket et var Køkken, i hvilket "Cadaverne vaskes før Dissektionen". Selve "Teatret" var indrettet med et Rum i Midten, hvor Professorerne og Medicinerne stod beskyttede mod Tilskuerne ved Skranker; Tilskuere havde nemlig Adgang, saaledes som det var Skik i Udlandet, og Tilskuerpladserne hævede sig som i et Teater.

"Teatret" var prydet paa forskellig Maade; saaledes stod der Skelettet af en Mand, som hed Adam, og af en Kvinde, som egentlig hed Inger, men kaldtes Eva – hvor betænksomt! Og mellem dem stod et kunstigt forarbejder Træ med Slangen. Desuden var der Skeletter af en Bavian, en Svane, en Gaas, en Maar, et Pindsvin, en Hane, en Høne – og ved dem alle fandtes Epigrammer med tankevækkende Udtryk.

Til at begynde med var Tilskuerne misfornøjede med at se Menneskelig behandlede paa den Maade, som de naturligvis maatte behandles, hvis Videnskaben skulde have den rette (161) Nytte af Tingen; Folk lavede Optøjer, men saa fandt man paa at tage Entré, og saa holdt Optøjerne op.

Allerede Christian den Tredje havde haft den Tanke, at der i hvert Stift skulde findes en Læge. Under Christian den Fjerde naaede man virkelig en saadan Ordning, der for sin Tid betragtedes som et stort Fremskridt. Men det kneb med t faa Menigmand til at forlade sine Kvaksalvere – ikke at tale om Bartskærerne. Den paa Lolland ansatte Læge klager sig gudsjammerligt, da Folk der ”helbreder enhver Sygdom med Rostocker-Øl.” Men hvad skulde man vel sige om saadant, naar selve kgl. Majestæt en Gang, da den udvalgte Prins Christian havde beskadiget sin Fod, i Stedet for Livkirurgen tilkaldte – Skarpretteren fra Glückstadt.

Alligevel gik Lægestanden fremad. Ved Slutningen af Christian den Fjerdes Regeringstid fandtes der, foruden talrige Læger i København, Læger saavel i Roskilde som i Sorø. (162)

Lægeembedet i Sorø, der formentlig ogsaa er kommet Ringstederne og Omegnen til Gode, oprettedes første Gang i 1602, men opretholdtes kun i 4 Aar. En lille Snes Aar senere oprettedes der dog en medicinsk Stilling ved Akademiet og denne beklædes fra 1623 – 39 af Joachim Burser, fra 1641 til 1659 (eller 63) af Georg Kruck. De var begge Tyskere. Kruck havde en aarlig Løn af 300 Rigsdaler. Han havde Uheld med en Kur, som han foretog paa en adelig Dame i Slagelse – hun døde nemlig af den -, men i sit Forsvar for denne Affære betoner han, at han har udført heldige Kure af de alvorligste Sygdomme. Krucks Efterfølger hed Justus Cortnumius, ogsaa en indvandret Tysker. Da Akademiet efter Svenskekrigen ophævedes 1665, blev C. dog boende i Sorø til sin Død 1675.

Udviklingen af Lægevæsnet gik i det Hele taget meget langsomt. Endnu ved Slutningen af Frederik den Tredies Regeringstid havde kun – foruden København – Roskilde, (163) Sorø og Helsingør faste, examinerede Læger.

Om de personelle Forhold inden for den datidige Lægestand – det vil altsaa sige Bartskærerne. i Ringsted, har vi kun faa og sparsomme Oplysninger. (De personelle Oplysninger i det følgende har Forfatteren for den allervæsentligste Dels Vedkommende Læge Bølling at takke for.):

Niels Block var i 33 Aar Bartskærer i Ringsted i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede.

Hans Jørgen vides at have været Kirurg i Byen i 1674. Han varetog samtidig – Organistembedet ved Kirken.

Lorents Jensen fik den 18. Marts 1740 Bevilling som Barbærer i Ringsted.

Lange var Stadskirurg i Ringsted 1777, hvor han døde den 5. Maj 1799, 50 Aar gl.

Først hen mod Slutningen af det 18. Aarhundrede blev Danmark overalt forsynet med examinerede (164) Læger, idet der over hele Landet oprettedes Distriktskirurgikater.

Gottfried Walbohm var Ringsteds første Distriktskirurg; han udnævntes den 27. Marts 1789. Walbohm var (ifl. Oplysninger af Pastor Rørdam i Kirkehist. Saml. 3. R, 2. B.) gift med Vita Friborg, Datter af Regimentskvartermester Peter Friborg i Ringsted. Vita Friborg var en Datterdatter af Provst Holger Rørdam i Vigersted; da hendes Forældre døde, kom hun i Huset hos Bedstefaderen, hvor hun ægtede dennes Kapellan, senere Sognepræst i Veterslev-Hømb Edv.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

Tillmann Schmidt; efter Schmidts Død 1787 ægtede hun ovennævnte Walbohm. Ægteparret havde en Datter, der døde spæd. Med sin anden Hustru, Ingeborg Lobine Rohde, havde W. derimod 2 Børn.

Hans Henrik Voigt fra 7. Juni 1805 til 31. Maj 1808, da han forflyttedes til Kolding.

Georg Frederik v. Gräbell fra 6. August 1808 til 13. Juli 1831, da han blev afskediget. Han (165) vedblev at leve i Ringsted og døde 14. December 1832. Ved Højesterets Dom af 11. December 1828 blev han idømt en Mulkt af 300 Rigsdaler for at have oppebaaret ”ulovligt Honorar”, men i øvrigt frifunden for ”videre” Tiltale. Der lever endnu adskillige Historier om Gräbell, som skal have været en noget ”fugtig” Herre.

Carl Aschlund 23. November 1831, død 7. November 1837.

Johan Henrik Klingenberg Krebs 21. Marts 1837, Afsked 31. December 1881, død 29. August 1882.

Lorentz Johan Ditlev Werner fra 1. Januar 1822, død 19 September 1893.

Waldemar Johan Dreyer ansat 23. Oktober 1893.

Et Par Ord om Apoteket.

Til Omtalen af Lægevæsenet slutter sig nært og naturligt Apotekforholdene. Apotekerne er i al Almindelighed ny Institutioner, og for Ringsteds (166) Vedkommende er det i Særdeleshed en ny Institution, først opstaaet i forrige Hundreder.

Den første danske Apoteker nævnes i København 1427 under Navnet Hans Brandt eller Johannes Apoteker; men den første, officielt fastslaaede Apotekerordning skriver sig først fra Aar 1619 og er altsaa ikke en Gang 300 Aar gl.; samme Aar udkom den første Apotekertaxt. Indtil da var det omreisende Medicinhandlere, de saakaldte ”Landefarere”, der forsynede Befolkningen med det i den Henseende fornødne.

Før den endelige Apotekerordning fastsattes, fandtes der Apoteker – foruden i København – i Helsingør, Odense, Viborg og Kolding.

Sorø er som med hensyn til Akademiet ogsaa i Henseende til Apotekersagerne langt forude for Ringsted. Allerede i 1606 fik medicinsk Professor ved Skolen i Soer, Anders Christensøn, Allernaadigst Tilladelse til for egen Regning at (167) oprette et Apotek og drive det for egen Regning samt antage en Apoteker-Sven til dets Behov. Anders Christensøn døde imidlertid samme Aar. Apoteket ved Akademiet oprettedes dog; men først den 25. August 1645 udstedtes kgl. Privilegium til Esaias Burser paa et oprette et Apotek i Sorø, uafhængigt af Akademiets Apotek. Aaret efter fik for øvrigt ogsaa Køge Apotek, og omtrent samtidig fik Roskilde sit.

Ringsted derimod var henvist til tilfældig Medicin eller til at forsyne sig fra Nabobyerne lige op til forrige Aarhundredes Begyndelse. Naa, Ringsted har jo Ord for at være en sund By – selv efter at den baade ar faaet Læger og Apotek.

Det første Apotek i Ringsted oprettedes 1808 af daværende Apoteker Glahn i Sorø. Det var Filial af Sorø-Apoteket.

Ringsted Saga, J. V. Christensen Del 1

1812 forpagtedes Apoteket af Københavneren H. J. Wengel – den nuværende Apotekers Farfader -; den aarlige Afgift var 700 Rigsdaler, og Apotekeren overtog samtidig (168) en Lærling. I 1734 overtoges Apoteket i Eje. Det laa først i Nørregade 7, hvor den gamle Bygning med to Træer foran havde et tilpas ærefrygtindgydende Udseende.

=====